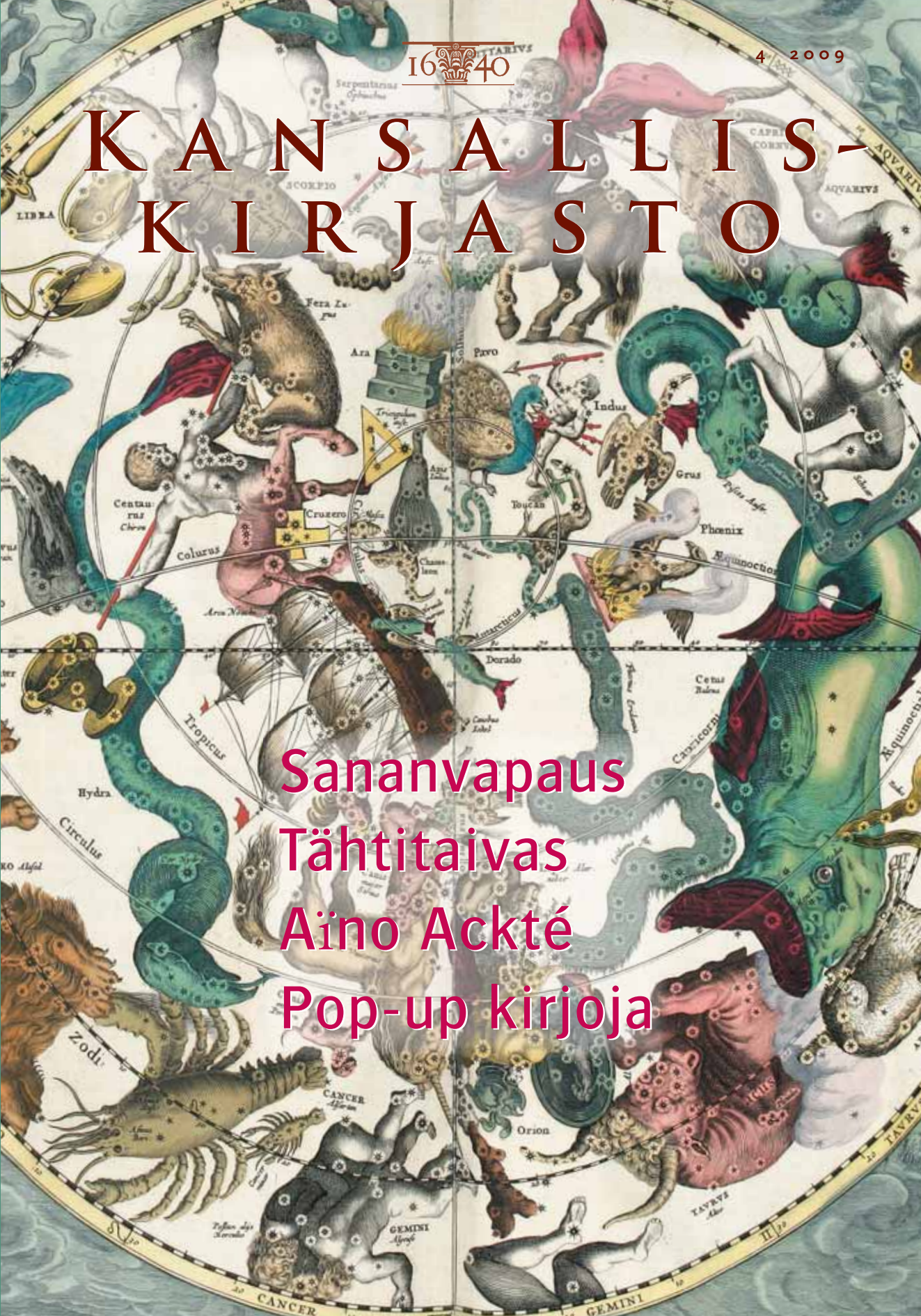

KANSALLIS- KIRJASTO

Sananvapaus
Tähtitaivas
Aino Ackté
Pop-up kirjoja

KANSALLIS- KIRJASTO

PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: kk-tiedotus@cc.helsinki.fi
Telefax 191 22581
51. vuosikerta

Toimitus:

Päätöimittäjä
Esko Rahikainen
(09) 191 22722
esko.rahikainen@helsinki.fi

Toimitusneuvosto:

Dorrit Gustafsson, pj.
Päivi Jokitalo
Anne Nikula
Sinimarja Ojonen
Esko Rahikainen
Mika Salokangas
Marja-Liisa Seppälä

Taitto:

Pentti Järvinen

Digitointi ja kuvankäsittely:

Kari Timonen

Osoitteenmuutokset:

Kristiina.a.nieminen@helsinki.fi
(09) 191 22720

Kansalliskirjasto-lehti verkossa:

www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/kklehti/html

Artikkelit luettavissa myös
ELEKTRA-tietokannassa
www.kansalliskirjasto.fi/elektra

Erikoispaino Oy
Helsinki 2009

Sisällys 4/2009

- 1 **Ei sittenkään mitään uutta auringon alla**
- 2 **Inget nytt under solen – trots allt**
Anne Nikula
- 3 **Ajankohtaista**
- 4 **Sananvapaus**
Faife-komitean jäsenten ajatuksia sananvapaudesta
Loida Garcia-Febo ja Hermann Rösch
- 8 **Paratiisista katsoen**
Taivaan katsomisen ja kuvaamisen kehityksestä
Tapio Markkanen
- 15 **Rauhan ja kulttuuriperinnön juhla**
- 18 **Aïno Ackté – kansainvälinen primadonna**
Anne Sivuoja-Gunaratnam
- 24 **Kolmas ulottuvuus**
Pop-up -kirjojen tenhoa Kansalliskirjastossa
Markus ja Lea Brummer-Korvenkontio
- 28 **Kuninkaan sauvat**
Markku Pääkkönen – Esko Rahikainen
- 32 **Pihalta kadonnut monttu**
Yrjö Klinge
- 36 **Värilittografioiden kauneutta**
Kasvi- ja eläinkirjoja Kansalliskirjastossa
Esko Rahikainen
- 40 **Litografia ja piirtimen journalismi**
Jaakko Salemaa
- 42 **Radziwillien kirjasto ja arkisto**
Sirikka Havu
- 44 **Suomen kielen vanhin kielioppi**
- 45 **Tämän kirjan haluan lukea**
- 46 **Sibeliuksen kirjeitä huutokaupassa**
- 47 **Tiinan triviat**
- 48 **Kaukolainoja kirjallisuudesta**
- 49 **Näyttelyt ja esitelmät**

Kansi: Eteläinen tähtitaivas. Keskellä argonauttien laiva. Andreas Cellarius, Atlas coelestis seu Harmonia macrocosmica. Amsterdam 1661.

Ei sittenkään mitään uutta auringon alla

Olen työskennellyt yhteisöviestinnän parissa yli 20 vuotta. Inhimillisen viestinnän perusteet tosin kuuluivat elämäni jo opiskeluvuosina. Opinnoista ja työelämästä on luonnollisesti tarttunut matkaan paljon muuta-kin korvaamatonta ymmärrystä, mutta organisaatioviestinnän lainalaisuudet ja hyvät käytännöt ovat aina asettuneet työsalkussani päällimmäiseksi.

Viestinnän ammattilaiset ovat käyneet läpi tietoyhteiskunnan kehityksen jos eivät aivan etujoukoissa niin ainakin heti niiden kantapäillä. Vaikka en 1980-luvulla osannut tarttua viestinnän professorin ehdottamaan väitöskirjan aiheeseen – internetiin, verkkoviestintä on vähitellen kahmaissut minunkin ammatillisen minäni pysyvästi omaan valtapiiriinsä.

Kun 2000-luvun ensimmäinen vuosikymmen nyt jää taakse, on itse kunkin hyvä pysähtyä tarkastelemaan omaa osaamiskarttaansa ja siihen piirteitä uusia merkintöjä. Muistuttaako kartta enää yhtään sitä, miltä se näytti vaikkapa 1990-luvun lopulla? Tunnistaako merkinnät, ja löytääkö kartan avulla perille enää minnekään?

Minun karttani nimistössä vilisee internetin ja e-mailin lisäksi nyt intranetiä, powerpointia, blogia, facebookia, sharepointia, googlea, wikiä, cumuluusta, rss:ää... Mutta ei niitä sittenkään ole merkitty suurilla kirjaimilla. Viestinnässä versaalilla kirjoitetaan edelleen kyky ymmärtää ja taito soveltaa ihmisen yksilö-, ryhmä- ja joukkokäyttäytymisen perusteita.

Me olemme edelleen ennen muuta sosiaalisia olentoja. Meistä tulee meitä vain vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Meidän on saatava käsitellä asioita ja esineitä. Meillä on vapaa tahto. Me innostumme uudesta ja kyllästymme totuttuun. Me tahdomme tässä, nyt ja heti eri asioita kuin juuri äsken. Me sovimme ja sovittelemme vallan- ja työnjakoja saavuttaaksemme yhteisiä päämääriä. Ja kannamme vastuuta, jos se on jakamaton.

Meidän tärkein viestintävälineemme on yhä oma äidinkielemme, ja liike, kuva ja väri ohjaavat kiinnostustamme, tahdoimmepa tai emme. Ja me etsimme tietoa ja luemme lukemisesta päästyämme – sama se, olivatko lähteemme perinteisiä vai digitaalista. □

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston päätiedottaja.

Inget nytt under solen – trots allt

Jag har arbetat med information och organisationer i över tjugo år. Grunderna för kommunikationen mellan människor var en del av mitt liv redan under studietiden. Studietiden och tiden i arbetslivet har gett mig en hel del andra oersättliga erfarenheter och förståelse, men överst i min portfölj placerar sig ändå alltid de lagbundenheter och goda praxis som gäller inom information.

Informationsproffsen har följt med informationssamhällets framväxt, om inte alldeles i bräschen av utvecklingen, så åtminstone alldeles i hämlarna på förtrupperna. Trots att jag på 1980-talet inte kunde ta till mig professorns förslag till ämne för doktorsavhandling – internet – så har webbkommunikationen småningom helt och hållet sugit in också mitt professionella jag i sin maktsfär.

När 2000-talets första decennium nu är till ända, kan det göra var och en gott att stanna upp och granska sin personliga kompetenslista och allt nytt som finns på den. Finns det alls några likheter med kartan som den såg ut till exempel i slutet av 1990-talet? Känner vi igen karttecknen och är det överhuvudtaget möjligt att hitta någonstans med den gamla kartan?

Utöver internet och e-post vimlar namnbeståndet på min karta av intranet, powerpoint, blogg, facebook, sharepoint, google, wiki, cumulus, rss..., men med små bokstäver. Det är fortfarande förmågan att förstå och tillämpa grunderna för individens, gruppens och massans beteende som skrivs med versaler i informationsbranschen.

Fortfarande och framför allt är vi sociala varelser. Vi blir vi bara i växelverkan med varandra. Vi måste få behandla företeelser och föremål. Vi har en fri vilja. Vi blir entusiastiska över nyheter och uttråkade av det gamla vanliga. Vi vill något här, nu och genast, och något annat än för en stund sedan. Vi kommer överens om och organiserar maktförhållanden och arbetsfördelning för att uppnå gemensamma mål. Och vi bär ansvaret, om det inte är delat.

Vårt viktigaste kommunikationsmedel är fortfarande vårt modersmål, och rörelse, bild och färg styr vårt intresse vare sig vi vill det eller inte. Vi söker information och vi läser och läser i oändlighet – och det gör ingen skillnad om våra källor är traditionella eller digitala. □

Skribenten är Nationalbibliotekets huvudinformatör.

Svensk översättning: Teresia Ijäs

Vuoden 2008 Nobelin rauhanpalkinnon saanut presidentti Martti Ahtisaari, vararehtori Markku Löytönen ja professori Jyrki Nummi keskustelutuokiossa Rauhan ja kulttuuriperinnön juhlassa Kansalliskirjastossa 2.11.2009.

Paratiisista katsoen

Kansalliskirjaston Gallerian tähtitieteen karttojen historiaa ja vanhoja kojeita esittelevä näyttely on avoinna huhkikuulle 2010 asti. Toimituksen uteluun meidän kaltaistamme elämästä muualla totesi näyttelyn suunnittelija professori Tapio Markkanen, että aurinkokuntia, joilla on planeettoja tunnetaan jo 400, mutta kaikki niin kaukana, ettei viestiyhteyttä saada jos jollain planeetalla olosuhteet olisivatkin suotuisat. □

Verkkosivut uudistuneet

Kansalliskirjaston verkkosivuja on uudistettu ja aloitussivulta pääsee suoraan tietokantoihin, Kysy kirjastonhoitajalta -tiedusteluun, uusintoihin, digitaalisiin kokoelmiin ja Historialliseen Sanomalehtikirjastoon. *www.kansalliskirjasto.fi* □

Radziwillien aarteet UNESCO:n rekisteriin

Radziwillien ruhtinassuvun arkisto ja Nieswiezin palatin kirjasto on hyväksytty

UNESCO:n Maailman kulttuuriperintörekisteriin 31.7.2009. Kansalliskirjastossa on yli tuhat Radziwillien kirjaa suvn exlibriksillä varustettuina. Lähemmin s. 42. □

Sibeliuksen kirjeitä huutokaupassa

Kansalliskirjasto on ostanut neljä säveltäjä Jean Sibeliuksen kirjettä Sothebyn huutokaupasta Lontoosta ja näin kartuttanut merkittävää Sibeliuksen käsikirjoitusten kokoelmaansa. Ks. s. 46. □

Kansalliskirjasto-lehti verkossa: www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/kklehti

Sananvapaus

FAIFE-KOMITEAN JÄSENTEN AJATUKSIA SANANVAPAUESTA

IFLAn kuuluva sananvapauskomitea FAIFE (Free Access to Information and Freedom of Expression) kokoontui Kansalliskirjastossa 9.–10.11. Ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm on FAIFEn puheenjohtaja. Sananvapaus ei ole käsitteenä yksiselitteinen ja niinpä Kansalliskirjastolehden toimitus pyysi kahdelta FAIFEn johtokunnan jäseneltä aiheesta kannanottoja.

Loida Garcia-Febo
ja Hermann Rösch.

1. Mitä työtä teette?

Garcia-Febo, New York: Olen FAIFEn sihteeri. Olen myös New Yorkin Queens-kirjaston uuden amerikkalaisen ohjelman ja erityispalvelujen varakoordinaattori. Vastuunani ovat vanhuksille, vammaisille, työnhakijoille, vangeille, terveydenhuollon huonosti palvelemalle väestölle sekä siirtolaisille tarkoitettut palvelut. Olen myös puheenjohtaja REFORMA-yhdistyksessä, joka edistää kirjasto- ja informaatiopalveluja Yhdysvaltojen latinalaisamerikkalaiselle ja espanjankieliselle väestölle. Vuoden 2010 heinäkuussa minä toimin puheenjohtajana Amerikan kirjastojärjestön pyöreä pöytä -tilaisuudessa, jossa käsitellään henkistä vapautta.

Hermann Rösch, Köln: Olen kirjasto- ja informaatiotieteen professori Kölnin ammattikorkeakoulussa.

2. Miksi olette FAIFEssa?

Garcia-Febo: Kuten YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 19. artiklassa mainitaan, olen sitoutunut edistämään yhteisön kaikkien jäsenten tiedonsaantia: ”Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.”

Rösch: Informaatioetiikka on ilmaus, joka kattaa useimmat FAIFEn toiminnoista. Koska opetan informaatioetiikkaa, FAIFE tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tukea vastaavia toimia maailmanlaajuisesti.

3. Mitä odotatte FAIFE:ltä ja mitä odotatte voivanne sille antaa?

Garcia-Febo: Koska henkinen vapaus on niin FAIFEn kuin kirjastotoiminnan ydinalue siinänsä, ja oletan, että komitea jatkaa työtä henkisen vapauden edistämiseksi jokaisen ihmisen oikeutena. Uskon, että meillä on oikeus vapaasti ilmaista näkökantomme ja mielipiteemme. Jatkan tämän päämäärän eteen työskentelemistä kaikin tavoin. Viime vuosien aikana olen ollut mukana luomassa opetussuunnitelmia ja pitänyt työpajoja oikeudesta tiedonsaantiin Internetissä monissa maissa kuten Brasiliassa, Kolumbiassa, Costa Ricassa, Jamaikassa, Meksikossa, Perussa ja Filippiineillä. Olen ollut myös mukana FAIFEn kansainvälisissä kokouksissa, joissa on käsitelty henkisen vapauden strategian luomista ja tehokkaita tapoja sen edistämiseksi. Olen valmis jatkamaan työtä IFLAssa ja FAIFEssa päämääriemme saavuttamiseksi. FAIFEn entistä puheenjohtajaa, Paul Sturgesia lainatakseni: ”Edistäessään älyllistä vapautta kirjasto- ja informaatioalan ammattilaiset yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa eivät ainoastaan palvele ihmisten perustarpeiden kirjoa, vaan ihmiskunnan laajempia vaatimuksia.” Ote hänen puheestaan työpajassa Mexico Cityssä, *Why Intellectual Freedom Matters* (Miksi älyllisellä vapaudella on merkitystä)

Rösch: Informaatioyhteiskunnassa, kirjastonhoitajille ja informaatioasiantuntijoille erityisesti, vapaa tiedonsaanti, ilmaisunvapaus ja informaatioetiikka ylipäättään ovat ydinasioita. Myös demokraattisissa maissa on jatkuva tarve pitää huolta siitä, että kaikenlaiset yritykset rikkoa näitä perusoikeuksia tai hyökkäykset niitä

IFLAn sananvapauskomitean FAIFEn johtokunta piti kokousta puheenjohtajansa Kai Ekholmin johdolla Kansalliskirjastossa 9.–10.11.2009

vastaan torjutaan. FAIFEN tehtävä on levittää ja popularisoida ilmaisunvapauden ideaa ja informaation saannin vapautta sekä kannustaa periaatteelliseen taisteluun sensuuria vastaan. FAIFE tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tämän taistelun tukemiseen koko maailmassa. FAIFEN tehtävänä on tarkkailla ja rekisteröidä yllä mainittujen oikeuksien rikkomisia sekä tarvittaessa vastustaa niitä. Henkilökohtaisesti haluaisin tukea FAIFEn ponnisteluja kansainvälisen kirjastonhoitajien ja muiden informaatioalan ammattilaisten eettisen koodiston laatimiseksi.

4. Miten itse määrittäisitte sananvapauden?

Garcia-Febo: Omin sanoin ja yksikertaisesti vastaisin, että jokaisella ihmisellä on vapaus mieli-

teen ja näkemysten ilmaisuun. Se on demokratian pohja.

Rösch: Sananvapaus on yksi demokratian perusedellytyksistä. Ilman sananvapautta aatteiden taistelu olisi mahdotonta. Kriitikki, parannukset ja edistys nojaavat vahvasti sananvapauteen. Tämän takia sananvapaus on taattava lailla. On kuitenkin muita perusoikeuksia kuten solvaukselta ja kunnianloukkaukselta sekä herjaukselta suojeleminen, jotka rajoittavat sananvapautta tietyissä tapauksissa.

5. Turvaututteko sananvapauteen myös silloin, kun itse asiassa on kyse oikeudesta myydä?

Garcia-Febo: Voidakseni vastata tähän kysymyk-

seen tarvitsisin rehellisesti sanottuna lisätietoa siitä, mitä tässä tarkkaan ottaen kysytään.. – Tämän kysymyksen vastaukset voivat suuntautua moniin eri suuntiin!

Rösch: Oletan, että viittaatte yksityisyyden suojaan. Totta kai jokaisella kansalaisella on oikeus säästyä itsepintaiselta mainonnalta esimerkiksi puhelimitse, sähköpostitse jne. Lisäksi vapaus myydä ei oikeuta kertomaan epätotuuksia esimerkiksi jonkin tuotteen ominaisuuksista suhteessa ekologiaan.

6. Jos ennakkosensuuria ei haluta, miten rajoittaisitte sanan- ja julkaisuvapautta, mikäli ne ovat ristiriidassa lasten oikeuksien kanssa?

Garcia-Febo: Sananvapauden rajoittaminen ei ole lainkaan käyttökelpoinen termi. Itse asiaa se voi olla hyvinkin ongelmallinen, ja koska emme halua saada aikaa entistä enempää kaaosta maailmaan, ehdottaisin, ettei sitä käytettäisikään. Voin kertoa, että asuinmaassani Yhdysvalloissa, liittovaltion varoja saavien kirjastojen pitää asentaa lasten käyttämiin tietokoneisiinsa suodattimia. Tämä on osa lainsäädäntöä ja kirjastot toimivat sen mukaan. Suodattimet eivät ole tehokkaita: ne voivat estää tärkeää tietoa, koska niissä käytetään ohjelmoitua termistöluetteloa, joka estää minkä tahansa ja kaiken, jossa noita termejä esiintyy. Minun mielestäni vanhempia tulisi opastaa lapsensa näkemään, millaista eri tietoa Internetissä on. Kirjastonhoitajat voivat myös auttaa vanhempia ottamaan tästä selvää ja opastamaan lapsiaan.

Rösch: Tähän kysymykseen ei tietenkään ole helppoa vastausta. Esimerkiksi taiteilijoiden ilmaisuvapaus voi joissakin tapauksissa olla ristiriidassa lasten oikeuksien kanssa. Oikeus- ja yhteiskuntakäytäntöjen tulee määrittää ja uu-

delleenmäärittää ajoittain optimaalisen vapauden ja asianmukaisen suojelun välinen tasapaino.

7. Mitkä ovat FAIFEn mahdollisuudet vaikuttaa sananvapauden omaksumiseen maissa, joissa mielipiteen ilmaus ja julkaiseminen voivat johtaa vankeuteen ja jopa kuolemanuhkaan?

Garcia-Febo: Työpajoissani innostan kirjastonhoitajia pohtimaan omien kotimaittensa lakeja ja laitoksiensa säännöstöjä heidän kehittäessään tiedonsaannin toimintaohjeita. Me siis innostamme kirjastonhoitajia puoltamaan tiedonsaantia, edistämään avointa ja vapaata informaatiovirtaa ja kannattamaan käyttäjien yksityisyyttä sekä vastustamaan sensuuria. Mutta me pyydämme heitä arvioimaan kaikkea suhteessa heidän oman maansa lakeihin. Viimeinen asia, jota tarvitsemme tai haluamme, on saada kirjastonhoitajat asettamaan elämänsä tai työnsä vaaraan.

Kuitenkin tulee todeta, että kirjastonhoitajat monissa maissa, esimerkiksi Nicaraguassa, ovat yhdistäneet voimansa paikallisten kirjastojärjestöjen kanssa edistääkseen tiedonsaantia, ja he ovat menestyksekkäästi tehneet yhteistyötä hallitusten ja vaaleilla valittujen viranomaisten kanssa tiedonsaantia koskevien lakien suhteen.

Rösch: Yhtäältä FAIFella ei ole voimakeinoja pakottaa yhtäkään maata takaamaan vapaata tiedonsaantia ja ilmaisuvapautta. Mutta toisaalta FAIFE voi tarkkailla ja rekisteröidä rikkomukset ja levittää asianmukaista tietoa. Tässä taistelussa sillä on tärkeitä yhteistyökumppaneita kuten Amnesty International. □

Kysymykset Kai Ekholm ja Esko Rahikainen
Suomennos Anna Maija Luomi

Paratiisista katsoen.

Taivaan katsomisen ja kuvaamisen kehityksestä.

Käsityksemme maailmankaikkeuden alkuperästä, rakenteesta ja kehityksestä on syntynyt tieteen historian monien vaiheiden kautta. Antiikin karttapalloista on päädytty nykyajan digitaalisiin tietokantoihin. Niiden avulla tutkimuksen tuomaa tietoa käytetään maailmankaikkeuden analysointiin.

Taivaan kuvaamisen pitkä historia

Yötaivaan ja Auringon jatkuva kiertoliike on antanut eri kulttuureille ajanlaskun perustan. Taivaan tarkkailu on varmasti jo varhain opettanut monia käsitteitä, kuten jatkuvuus, toistuminen ja jaksollisuus. Niillä on ollut muun muassa matematiikan kehityksessä suuri merkitys.

Taivasta on myös kuvattu jo varhain. Onpa väitetty, että monet vuosituhansien takaa säilyneet luolamaalaukset esittäisivät tähtikuvioita. Se ei olisi yllätys. Saaliseläinlaumat ovat siirtyneet laidunmailta toisille vuodenaikojen vaihtelun mukaan, ja muinaisihmisen on täytynyt seurata niitä tullakseen toimeen. Vuodenaikojen yhteys taivaanilmiöihin on havaittu jo kauan sitten. Oiva esimerkki on *Kalevala*. Se kertoo, kuinka selvästi yhteisö on jo ammuin ymmärtänyt menestyksensä riippumisen Auringosta ja taivaan vakaudesta. Eepoksen 49. runossa Väinämöinen tervehtii Pohjolan kivimäestä vapautunutta Aurinkoa riemukkain sanoin:

*Nouse aina aamusilla,
tämän päivänki perästä,
Teepä meille terveyttä,
Siirrä saama saatavihin,
Pyytö päähän peukalomme,
Onni onkemme nenähän!*

*Käy nyt tiesi tervehenä,
Matkasi imantehena,
Päätä kaari kaunihisti,
Pääse illalla ilohon!”*

Hyvinvointiyhteiskuntaa ei voi täsmällisemmin kuvailla. Taivaan asioiden hallitseminen on antanut myös maallista valtaa. Siitä kertovat kiinalaiset jadekiekot, joita on valmistettu vuosituhannesta toiseen ja pidetty vallan merkkeinä.

Muinaisten mesopotamialaisten aurinko kiersi taivaan vuoden mittaan eläinrataa pit-

kin. Syystasauksessa se laskeutui manalaan. Matkan tärkeä kohta oli talviseisauispäivä, josta alkoi nousu kohti valoa ja elämää. Yhteisön alkuperä on monissa kulttuureissa selitetty taivaan ja tähdistöjen avulla. Syntymyyttejä on luettu taivaalta ja sen ilmiöistä, varsinkin Auringon vuotuisesta näennäisestä kierrosta eläinradassa. Taivaan on uskottu ohjaavan yhteisöjen ja yksilöidenkin kohtaloita, kuten astrologian pitkä historia osoittaa.

Muinaisten mesopotamialaisten ja egyptiläisten taivas oli hatturasian kaltainen kansi, jossa tähdet olivat kiinni. He eivät kuvitelleet taivaille sen kummallisempaa rakennetta. Yksinkertainen kuvitelma taivaan fyysisestä muodosta ei estänyt mesopotamialaisia kehittämästä taivaankappaleille pitkälle vietyä aritmeettista liikemallia, jolla ilmiöitä osattiin hyvin ennalta laskea.

Kreikkalaiset näkivät kaikkeuden toisin. He kehittivät maailmankuvan, jonka ulkopintana oli taivaanpallo ja sen keskuksessa pallonmuotoinen Maa. Taivaankappaleet, Kuu, Aurinko ja muut planeetat olivat kiinni jokainen omassa maakeskisessä pallonkuoressaan, joiden pyöriminen synnytti havaitut liikkeet. Niiden ulkopuolella kiintotähtien taivas, firmamentti, pyörähti kerran vuorokaudessa keskuksen ympäri. Tähdet olivat kiintotähtiä ja jokainen yhtä kaukana Maasta. Oli perusteltua nähdä niiden muodostamissa kuvioissa muotoja, merkityksiä ja antaa niille nimiä.

Taivaanpallon ja maapallon kartta

Tämän järjestelmän esittämiseksi syntyivät ensimmäiset pallokartat. Taivaanpallon pintaan kuviteltiin koordinaatisto eli navat, leveys- ja pituuspiirit sekä päiväntasaaja, napa- ja kääntöpiirit. Koska Maakin tiedettiin pallonmuotoiseksi, taivaan koordinaattijärjestelmää sovellettiin ennen pitkää maanpinnan karttakuvan esittämiseen. Kreikkalaiset ymmärsivät hyvin ympyröi-

den merkitykset esimerkiksi vuodenaikojen ja valaistusolojen vaihtelussa. He tiesivät, että napipiirin pohjoispuolella Aurinko ei laske kesikesällä, vaikkei kukaan ollut sellaista luonnossa kokenutkaan.

Varhaisin säilynyt taivaan pallokartta on Farnesen Atlas, jota säilytetään nykyisin Napolin kansallisessa arkeologisessa museossa. Marmoriveistos on noin vuodelta 150 jKr., mutta se tiedetään varhaisemman teoksen kopioksi.

Antiikin kirjailijat sekä keskiajan arabit ja eurooppalaiset laativat tähtitaivaan matkaoppaita, joissa yleensä esitettiin tähdistöt kuvien avulla ja kerrottiin niiden vaikutuksista. Kuvissa taivaan taruhahmot olivat tärkeitä, tähtiä siroteltiin joukkoon usein mielivaltaisesti. Gaius Julius Hyginuksen astronominen runoelma *Poeticon astronomicum* ilmestyi ajanlaskumme alussa. Se oli keskiajan latinalaisessa Euroopassa hyvin suosittu, ja siitä ilmestyi monia laitoksia. Näyttelyssä on esillä Nordenskiöldin kokoelman kauniisti puupiiroksin kuvitettu inkunaabeli-Hyginus, joka on painettu Venetsiassa 1485.

Taivas ja uusi maailmankuva

Keskiajan lopulla aleksandrialaisen Klaudios Ptolemaioksen noin 150 jKr. laatima maailmankartasto ja maantieteen yleisesitys *Geographike hyfegesis* levisi 1100- ja 1200-luvuilla Bysantista läntiseen Eurooppaan, jossa se sai latinankielisen nimen *Geographia*. Sekä kirjoitusten

Andreas Cellariuksen Atlas coelestis seu Harmonia macrocosmica esittää taivaat loisteliaina karttoina. Amsterdamissa 1661 painetun teoksen nimilehdellä suuret astronomit väittelevät maailmankuvistaan ryhmittyneinä tähtitieteen muusan, Uranian, ympärille. Vasemmalla Tycho Brahe, oikealla Kopernikus osoittaa Aurinkoa hänen järjestelmänsä kehien keskellä. Taustalla Ptolemaiös pitelee käsissään maakeskisen maailman mallia. Ptolemaioksella on perinteen mukaisesti kruunu päässään, sillä häntä luultiin erheellisesti Egyptin hallitsijasuvun jäseneksi.

että oppineiden siirtymistä Länsi-Eurooppaan vauhditti varsinkin ristiretkeläisten toimeenpanema Konstantinopolin ryöstö 1204. Näyttelyssä on esillä Ptolemaioksen Venetsiassa 1511 painettu Nordenskiöldin kokoelman *Cosmographia*. Siitä käy ilmi, kuinka Ptolemaiös loi kaksi eri karttaprojektiota pallopinnan kuvaamiseksi tasokartalla. Projektiot soveltuivat sekä taivaanpallon että maanpinnan esittämiseen.

Kreikkalaisessa sisäkkäisten pallojen maailmankaikkeudessa taivaankappeleiden ilmiöt hallittiin matemaattisesti Ptolemaioksen geometristen liikemallien avulla. Niiden perusteellinen esitys oli Ptolemaioksen pääteos, *Mathematike syntaksis* eli matemaattinen (kokonais)esitys. Jo aikalaiset ymmärsivät sen merkityksen ja kunnioittivat sitä nimellä *Megale syntaksis* eli suuri esitys. Arabit muunsivat nimen muotoon *Almagest*. Näyttelyssä on esillä Ptolemaioksen *Megale syntaksis. Magnae constructiones. Lib. XIII*. Baselissa vuonna 1538 ilmestyneenä laitoksena.

Runsaan kahden vuosisadan kuluttua alkoivat eurooppalaiset löytöretket. Niiden myötä tulivat maailman kokonaisesitykset, kosmografiat, suosituiksi. Kosmografian alkuun kuului yleensä maakeskisen maailmankaikkeuden kaaviokuva pallonkuorineen ja yhä useammin mukaan tuli myös tähtitaivaan kartta. Maailmankartta ja eri alueiden ja maiden kartat seurasivat sitten hyvässä järjestyksessä Ptolemaioksen perinteen mukaan. Kehityksen alkajana voi pitää Albrecht Dürerin pohjoisen ja eteläisen taivaan karttoja, jotka hän valmisti 1515 itävaltalaisen kartantekijän Johannes Stabiuksen tilauksesta. Ympyränmuotoisten karttojen keskipisteinä ovat eläinradan pohjois- ja etelänavat. Mukana ovat tähdistöt, jotka Ptolemaiös oli antanut Almagestinsa tähtiluettelossa.

Ptolemaioksen ja Dürerin perinteen mukaisesti ilmestyi uusia kosmografioita toinen toisistaan komeampina teoksina. Kalleimmat niistä väritettiin käsin. Antiikin pallokartan tapa tarkas-

tella taivasta ulkopuolelta siirtyi tasokarttoihin, joissa nykynäkökulmasta olisi tuntunut luon- tevalta katsoa tähtikuviota maanpäältä eli tai- vaanpallon sisäpuolelta. Keskiajan ja renessans- sin monissa taideteoksissa tapa näkyi selvästi.

Katselusuunta muuttuu

Saksalainen kartantekijä Johann Bayer muu- ti katselusuunnan vuonna 1661 ilmestyneessä tähtikartastossaan *Uranometria*. Taruhahmot jäi- vät kuitenkin kääntämättä, ja niin tuli metsäs- täjä Orionista, Herkuleesta ja taivaan muista nuijamiehistä vasenkätisiä.

Antiikin taruhahmot pitivät paikkansa taivaalla järkähtämättä, vaikka niitä yritettiin- kin syöstä vallasta. Julius Schiller koetti 1627 korvata kreikkalais-roomalaiset jumalaistarut kristillisellä traditiolla. Schillerin kristillisellä tähtitaivaalla liihottelivat profeetat, pyhimyk- set ja enkelit. Apostolit ovat tietysti asettuneet eläinradan kahdeksitoista merkiksi. Pohjoisen taivaan kuvat olivat Uudesta testamentista, ete- läisen Vanhasta testamentista. Kahden kartan keskipisteinä olivat syys- ja kevättasauspiste. Ar- gonauttien laiva muuttui Nooan arkiksi, Iso karhu Pyhän Pietarin purreksi ja Pikku Otava arkkienkeli Mikaeliksi. Keisari Kons- tantinuksen äiti Pyhä He- lena kannatteli Joutsenen kohdalla ristiä, johon Kristus oli naulittu. Le- gendan mukaan Helena löysi Gol- gatan ristin. Kris- tilliset tähtikartat ovat näyttelyssä esillä Andreas Cellariuksen upeassa *Harmonia macrocosmicas- sa*, painettu Amsterdamissa vuonna 1660.

Löytöretkien ja maailmanvalloituksen voi- makeskukset olivat 1600-luvun lopulle ehdittyä siirtyneet Pyreneiden niemimaalta pohjoiseen, Ranskaan ja Englantiin. Kumpikin voimistuva siirtomaavalta perusti kuninkaallisen tähtitornin varustamaan merenkulkijat navigoinnin vaati- milla menetelmillä ja välineillä. Pariisin observa- torion peruskivi muurattiin kesäseisauispäivänä 1667. Greenwichin tähtitorni valmistui 1675.

Ptolemaioksen tähtiluettelo sisälsi hiukan yli 1000 tähteä. Jokseenkin sama määrä oli tans- kalaisen Tyko Brahen luettelossa 1500-luvun lo- pussa. Englannin ensimmäinen kuninkaallinen tähtitieteilijä John Flamsteed luetteloi Green- wichissä 3000 tähteä ennen näkemättömän täs- mällisesti. Tarkkuus oli parantunut kaukoputken käyttöönoton ansioista. Hänen seuraajansa Ed- mond Halley toimitti 1729 valmiiksi luettelon ja siihen perustuvan kartaston *Atlas coelestis*. Sii- nä hahmojen julkisivu käännettiin maanpäällis- tä katsojaa kohti. Nuijat palautettiin samalla oi- keaan käteen. Flamsteedin kartastossa taruolen- tojen merkitys alkoi väistyä tähtien paikkojen ja kirkkauksien täsmällisen esittämisen tieltä.

Pallokartoissa myytit hallitsivat edelleen tai- vasta. Nordenskiöldin kokoelmas- ta on esillä venetsialaisen Vincenzo Coronellin pallokarttateos vuodelta 1705, *Globi del Padre Coronelli*. Se on eräänlainen askartelukirja, jossa annea- taan tarkat ohjeet sekä maapallo- et- tä taivaanpallokartan tekemiseksi. Kun pallot jalustoineen olivat valmiit, saat- toi upeasti piirretyt karttaliuskat leikata kirjasta irti ja liimata pallon pintaan, ja upea edustushuoneen koriste oli valmis.

Kumarruksia vallan edessä

Viimeisimpiä jumalkartastoja oli Ber- liinin tähtitornin johtajan Johann Bod- den *Uranographia* vuodelta 1801. Se on

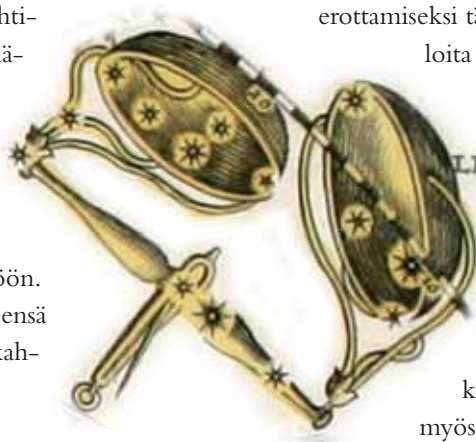
Cellariuksen atlaksessa maapalloa katsellaan ulkoapäin taivaanpallon lävitse. Tarkastelusuunta on syvällä etelässä. Etelätaivaan eksoottisten kuvioiden Kultakalan, Riikinkukon, Intiaanin, tuhkasta nousevan Feniks-linnun lomitse näkyy Tuntematon eteläinen manner. Kartan keskellä hirvuisen Valaskala aukoo kitaansa.

harvinaisuus siinä mielessä, että se on säästynyt Turun palosta 1827. Todennäköisesti kartta on ollut käytössä Vartiovuorenmäelle 1819 valmistuneessa Akatemian tähtitornissa. Observatorio oli harvoja rakennuksia, joka ei joutunut liekkien saaliiksi.

Boden tähtikartassa näkyy ranskalaisen La Cailien Hyväntoivonniemellä 1750 tekemien havaintojen vaikutus. La Caille nimesi monia uusia tähtikuvioita, ja nyt saivat antiikin sankarit väistyä uutuuksien tieltä. On sykkähdettävä, että valistusajan oppinut halusi taivaalle valituksen tärkeimmän vertauskuvan, kirjapainon (Officina typographica). Boden kartastosta käy ilmi myös kartantekijöiden halu usein kumartaa suosijaansa ja nimetä heille tähdistö taivaal-

ta. Edellä mainittu Halley kokosi Greenwichin tähtitornin perustajan, Kaarle II:n kunniaksi Kaarlen tammen tähdistön muistuttamaan on-tosta puusta, jonka sisällä Kaarle oli 1651 kokonaisen vuorokauden piileskellyt Cromwellin joukkoja. Tähtitaivaalla ovat vierailleet Englannin Yrjö II:n harppu, Puolan Poniatowskin hallitsijasuvun sonni, Brandenburgin valtikka. Ympäristötuhon muistona taivaalla on räpytellyt Yksinäinen rastas (Turdus solitarius). Se muistutti dodosta, isosta lentokyvottomästä linnusta, jonka eurooppalaiset merenkulkijat hävittivät sukupuuttoon Intian valtameren eristyneeltä Rodriguezin saarelta jo ennen 1600-luvun loppua. Yksikään edellä mainituista ei ole säilyttänyt asemaansa taivaalla.

Kansainvälinen tähtitieteellinen unioni määritteli 1928 tähdistöt ja niiden rajat. Jokainen taivaankappale on siitä lähtien kuulunut yhteen ja vain yhteen tähdistöön. Tähtikuvioita on yhteensä kahdeksankymmentäkahdeksan.

erottamiseksi tähdistä tarvittiin tarkkoja luetteiloita ja karttoja.

Aikaisemmin tähdet olivat oikeastaan vain muodostaneet taustakulisin planeettateatterin tähtinäyttelijöille. Nyt tähtien muodostama suuri kokonaisuus, Linnunrata, alkoi kiinnostaa itsenäisenä tutkimuskohteena. Tässä vaiheessa myös Suomen tähtitieteellinen tutkimus aloitti osallistumisensa maailmankaikkeuden kartoitukseen. □

Miksi näkökulma muuttui

Iät ja ajat oli ajateltu, että jokaisen tähtikuvion tähdet ovat kaikki yhtä kaukana Maasta, maailmankaikkeuden keskuksesta. Niin kauan kun maailmankaikkeus käsitettiin suljetuksi palloksi, oli luontevaa tarkastella kokonaisuutta ulkopuolelta, Paratiisista katsoen. Kun varmistui, etteivät tähdet ole kiinni taivaanpallossa vaan hajallaan avarassa maailmankaikkeudessa, perinteiseltä tarkastelutavalta meni mieli. Ja siitä lähtien tähtiä on ihailtu Maasta käsin.

Sitä mukaa kun kaukoputket ja havaintomenetelmät paranivat, löytyi tähtiä yhä enemmän. Luettelot ja kartat paisuivat ja saivat uusia merkityksiä. 1800-luvun alussa löytyi uusia auringokunnan jäseniä, pikkuplaneettoja. Niiden

Professori Tapio Markkanen on tutkinut Linnunradan rakennetta, tähtien syntyä ja tähtitieteen historiaa sekä opettanut tähtitiedettä ja tieteen historiaa Helsingin yliopistossa.

Kirjallisuutta:

Richard Hinckley Allen, *Star Names, Their Lore and Meaning*. Dover Publications. New York 1963.

Raimo Lehti, *Sfairopoia. Pallojen ja ympyröiden koneistot vanhalla ajalla*. Ursa. Vammala 2009.

Tapio Markkanen, *Paratiisista katsoen. Tähtitaivaan karttojen historiaa*. Ursa. Jyväskylä 2009.

Älykkäiden tietokoneohjattujen analyysi- ja kaupankäyntiohjelmien piti tehostaa markkinoiden toimintaa, kun ne havaitsevat markkinoilla senkin vähäisen kurssi- tai hintamuutoksen, jota ihmissilmä ei huomaa. Samalla luotiin tietokoneverkko, joka oli sokea pelolle, koska pelkoa ei ollut siihen ohjelmoitu.

Antti Blåfield

Helsingin Sanomat 19.8.2007

Rauhan ja kulttuuriperinnön juhla

Kansalliskirjastossa vietettiin 2. marraskuuta 2009 iltajuhlaa suomalaisen rauhan-työn ja samalla kulttuuriperinnön pelastamisen merkeissä. Kunniavieraisiksi olivat saapuneet Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 2008 saanut presidentti Martti Ahtisaari ja rouva Eeva Ahtisaari, ja isäntinä toimivat valtioneuvos Riitta Uosukainen, kansleri Ilkka Niiniluoto ja ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm. Juhlaan osallistui kaikkiaan kahdeksankymmentä kutsuvierasta.

Toimitusjohtaja Ilkka Paatero deponoi tilaisuudessa kirjaston käsikirjoituskokoelmiin suomen kielen vanhimmaksi arvioidun kieliopin, *Rudimenta linguae finnicae breviter delineatan*, jonka ajoitusta ja alkuperää parhaillaan tutkitaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa. Paatero kertoi yleisölle dokumentin jännittävästä vaiheista, ja jälleen kerran bibliofiilin valppaus ja asiantuntemus osoittautuivat rikkaitaan kansallisia kokoelmia. Professori Tuomas Heikkilä esitteli Suomen keskiajan merkittä-

vimmän kirjallisen lähdeaineiston, yli 10 000 pergamenttifragmentin kokoelman, jota säilytetään Kansalliskirjastossa. Tämä melkein henkeäsalpaava aineisto on jälleen saatu tutkimuksen piiriin, ja Heikkilän johtaman monitieteisen tutkimushankkeen avulla saamme aivan uutta tietoa omasta keskiajan historiastamme.

Kupolisalissa nautittiin juhlaillallinen ja kuultiin presidentti Ahtisaaren sekä valtioneuvos Uosukaisen tervehdykset. Juhlapuheen piti professori Matti Klinge. Musiikkielämyksiä tarjosivat sopraano Ilona Jokinen säestäjänään Asta Lötjönen sekä luutisti Timo Peedu.

Valtioneuvos Uosukainen, professori Klinge ja toimitusjohtaja Paatero lupautuivat vuosittain Kansalliskirjaston ”kummeiksi”, ja tilaisuus oli kummien hieno ponnistus rauhan ja kulttuuriperinnön arvostamiseksi ja juhlimiseksi. □

KRISTIINA HILDÉN

Timo Peedu viihdytti vieraita luutunsoitolla.

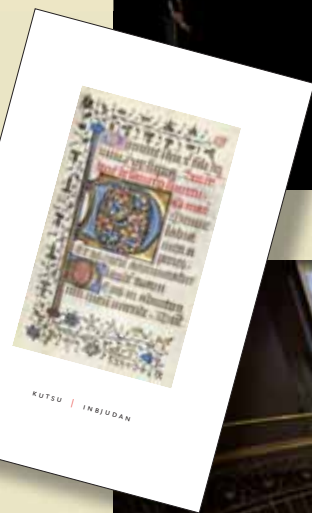
Antero ja Marketta Tamminen keskusteluhuoneissa Martti ja Eeva Ahtisaaren kanssa.

Ilkka Paatero kertoi juhluvieraille suomen kielen todennäköisesti vanhimman kieliopin käsikirjoituksen päätymisestä Kansalliskirjastoon.

Juhlavieraat seurasivat kiinnostuneina käsikirjoitusten esittelyä. Etualalla Juha Nurminen, Laura Kolbe, Casimir Ehrnrooth, Martti Ahtisaari ja Ilkka Niiniluoto.

Professori Tuomas Heikkilä esitteli Kansalliskirjaston aarteita Rotundassa. Seinälle heijastettiin keskiaikaisten pergamenttikäsikirjoitusten sivuja, joiden teksti ja alkukirjaimet ovat usein ylittämättömiä kauneudessaan.

Aïno Ackté

– kansainvälinen primadonna

Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmiin kuuluu laaja Aïno Ackté-Jalanderin arkisto, joka sisältää paitsi laulajattaren omia yksityisiä ja liikekirjeitä myös hänen vanhempiensa Emmy Achtén (1850–1924) ja L.N. Achtén (1835–1900) sekä hänen sisarensa Irma Tervanin (1887–1936) kirjeenvaihtoa, hekin kaikki oopperalaisia. Aïno Ackté (1876–1944) on tallettanut arkistoonsa myös erilaisia todistuksia ja sopimuksia sekä tuhdin leikearkiston, jonka hän on itse järjestänyt. Laulajatar on selvästikin käyttänyt yksityisarkistoaan keskeisenä lähteenä laatiessaan omaelämäkertojaan *Muistojeni kirja* (1925) ja *Täiteeni taipaleelta* (1935), ja myöhemmin hänen tyttärensä Glory Leppänen (1901–1979) on ammentanut siitä omiin kirjoihinsa *Tulesta Tuhkaksi. Emmy Achté ja hänen maailmansa* (1962) ja *Arkkipiispan perhe ja Aïno Ackté* (1966). Julkaisu- ja arkistomateriaalin tietoja yhdistelemällä avautuu huikeita näköaloja Aïno Ackté'n persoonaan, opintoihin

Pariisin konservatoriossa ja uraan kansainvälisenä oopperatähtenä.

Pariisista New Yorkiin

Aïno Ackté debytoi Pariisin suuressa oopperassa Gonoud'n *Faustin* naispääroolissa, Margueritena lokakuussa 1897. Roolin kruunu, Jalokiviaaria on tallennettu useana versiona myös äänitteellä *Aïno Ackté. Collected Recordings 1902–1913* (ONDINE, ODE 883-2). Voittoisaa debyyttiä seurasi heti usean vuoden kiinnitys Opéra de Pariisiin, jossa Ackté lauloi mm. *Lohengrinin* Elsana, *Tannhäuserin* Elisabethinä ja *Pajatson* Neddana. Ackté'n tulkinta Gluckin *Alcesten* nimiroolissa innosti paitsi oopperayleisöä myös Albert Edelfeltiä ja Ville Vallgreniä, jotka ovat kumpikin tahoillaan ikuistaneet Ackté-Alcesten. Oopperan primadonnan vaatimusten lomassa Ackté toimi määrätietoisesti Suomen hyväksi ja oli kantava voimavara, kun Pariisin vuoden 1900 maailmannäyttelyn suo-

1903

JANVIER - I

N° 97

LE THÉÂTRE

DIRECTION ET RÉDACTION :
24, Boulevard des Capucines

PUBLICITÉ :
24, Boulevard des Capucines

CONDITIONS DE L'ABONNEMENT :
PARIS : 10 francs l'an
DEPARTEMENTS : 11 francs
ÉTRANGER : 15 francs

ABONNEMENT ET VENTE :
24, Boulevard des Capucines

CHAU 8016

Mlle AINO ACKTÉ, en *Colombine* Nationale de Musique

ÉDITEURS : Maugé, Jovant & C., 24, Boulevard des Capucines, Paris. — PRIX NET : 2 fr. ; Étranger, 2 fr. 50

Aino Ackté'n roolityö Leoncavallon Pajatson Neddana/Colombinena Pariisin suuressa oopperassa vuodenvaihteessa 1902–1903 oli suuri menestys. Le Théâtre -lehti (1/1903) julkaisi tuotannosta monen sivun mittaisen reportaasin useine esityskuvineen. Aino Ackté ikuistettiin myös lehden kansikuvassa. Hän kirjoitti äidilleen Emmy Achtelle harjoituksista: "I dag gick repetitionen utmärkt. [Operadirektören] Gailh.[ard] var ovanligt förtjust, kom o. tryckte min hand o. sade: 'Il y a un progrès enorme ma chère Ackté'. Äfven medan jag spelade sade han alt emellan åt 'bravo'. Jag tyckte äfven själf att det gick helt bra, ty igår afton låg jag o. tänkte noga öfver [...] gester. Litet för nervöst o. dramatiskt spelar jag dock ännu på sina ställen, mais tout ça l'arrangera."

malaista musiikkiohjelmaa järjestettiin. Kesken kiinnostystään Pariisiin oopperaan *Actté* avioitui Heikki Renvallin (1872–1955) kanssa 1901, ja pariskunnalle syntyi loppuvuodesta tytär Glory. Samana vuonna valmistui myös kuuluisia Albert Edelfeltin *Actté*-muotokuva, joka kuuluu Ateneumin kokoelmiin.

Sekä avioliitto että varsinkin lapsen saaminen oli tuolloin suuri riski esiintyvälle nais-taiteilijalle, sillä tavallisesti jo pelkkä avioituminen merkitsi katkoa uralle. *Actté*n kohdalla näin ei käynyt, vaan ura sai yhä näyttävämpiä puitteita, kun Pariisia seurasi kahden kauden kiinnitys New Yorkin Metropolitan oopperaan 1904–1905. Metropolitanissa *Actté*n ohjelmistoon tuli lisää raskaampia rooleja, mm. *Mestari-laulajien* Eva ja *Siegfriedin* Brünnhilde. *Actté* ei kuitenkaan viihtynyt Yhdysvalloissa samalla tavalla kuin Pariisissa. Merimatka kotiin läheisten luo oli kerta kaikkiaan lamaannuttavan pitkä, ja kirjeet kulkivat tuskastuttavan hitaasti. Englannin kielen kanssa oli jatkuvasti hankaluuksia, mutta eniten tuottivat kuitenkin huolta lehdistön jäätävän kirpeä käsittely, mihin *Actté* ei ollut Pariisissa tottunut. Lehdistöllä oli jo omat vakiintuneet suosikkinsa, mm. Olive Fremstad, Emma Eames ja Marcella Sembrich, ja *Actté* koettiin tunkeilijaksi. Mutta lehdistönkin äänilaji alkoi muuttua, kun *Actté* sisäisti, mikä oli *name of the game*:

Amerikassa reklaami on pääasia, enkä antanut pienimmänkään reklaamitilaisuuden luisua käsistäni. Muutamat lehdet rupesivat tuon tuostakin pyytämään kuviani sekä pitkiä haastatteluja, jotka koetin tehdä niin uskalletuiksi ja huomiotaherättäviksi kuin mahdollista. Pie-niä puolivalheitakaan en karttanut. (A. *Actté*: *Muistojeni kirja*, s. 291.)

Toinen Metropolitanin kausi sujuikin jo huomattavasti suotuisemman lehtikirjoittelun saattelemana, mutta *Actté* ei silti kolmatta kautta enää halunnut. Mieli paloi takaisin

Pariisiin, mieluiten suureen oopperaan, mutta kunnon esiintymistilaisuus Opéra-Comiques-sakin olisi ollut tervetullut.

"SALOME" IN AS MANY FORMS OF DRESS: FAMOUS SALOMES AND THEIR COSTUMES.

Kronstjärka.

Aino Ackté.

Emma Denton.

Anna Bonni.

Tyrra Larus.

WHO HAVE TAKEN THE PART IN THE THEATRES OF THE CONTINENT AND THE SINGER WHO WILL PLAY IT HER

arrangements holding good, it will be given at Covent Garden to-morrow (the 8th), with Miss Aino Ackté, the well-known Finnish prima-donna, in the title rôle. We give here portraits of a number of it may be pointed out, will not play the daughter of Herodias for the first time when she appears at Covent Garden. The score of "Salome" was finished in Berlin in the June of five years ago.

The Sketch -lehti (7.12.1910) julkaisi kollaasin oman aikansa Salome-laulajattarista ja asetti Aino Acktén paraatipaikalle. Menestys Salomena oli Acktén uran huippusaavutus niin taiteellisten tavoitteiden saavuttamisen kuin yleisön suosionkin osalta. "Min succés som Salome har gjort mig ryktbar. Man kan knappt öppna en tidning utan att läsa mitt namn eller se mitt porträtt. Hundradetals lyckönskningar i alla former anlända. Om jag haft motgångar uppväger detta allt.

Kohti Salomea

Pääsy takaisin Pariisiin osoittautui paljon hankalammaksi, kuin mitä Aino Ackté oli arvioinut, sillä hänen jälkeensä jättämä tila vallattiin nopeasti. Bréval, Mary Garden, Marguerite Carré ja Géraldine Farrar olivat nyt vankkoissa asemissa, ja Ackté joutui tyytymään harvoihin rooleihin, joissa hän ei edes viihtynyt, mm. Micaëla (*Carmen*) ja nimiosa Jules Massenet'n *Marie-Magdeleineissa*, joka oli alunperin eräänlainen draamallinen oratorio. Ackté tuskaili tilannettaan useaan kertaan kirjeissään keväällä 1906 puolisolleen Heikki Renvallille. Samaan aikaan hän kuitenkin katsoi jo vaikeuksiensa ohitse tulevaisuuteen ja etsi roolia, jossa hän pääsisi toteuttamaan taiteellisia ambitioitaan ja tekemään ”efektiä”. Horisontissa hämötti Richard Straussin *Salome*, joka oli kantaesitetty vajaa puoli vuotta aikaisemmin Dresdenissä.

Aino Ackté ei ollut tuossa vaiheessa, toukokuussa 1906, nähnyt yhtään *Salome*-oopperan esitystä. Mutta sen sijaan hän oli nähnyt Elli Tompurin Salomen, joka oli saanut ensi-iltansa Suomen Kansallisteatterissa loppuvuonna 1905. Erityisesti Tompurin tanssi oli säväyttänyt häntä: ”Rouva Tompuri oli ollut mielenkiintoinen; hänen vartalonsa norja ja tanssinsa heikumallinen” (A. Ackté, *Täiteeni taipaleelta*, s. 130). Tuumasta toimeen: Ackté hommasi tuoreeltaan teoksen partituurin, harjoitteli Salomen roolia koko kesän ja syksyn ja kävi loka-kuussa 1906 laulamassa sitä Richard Straussille Berliinissä. Sieltä hän matkusti Pariisiin harjoittelemaan tanssia Emma Sandrinin johdolla. Tuon ajan mittapuun mukaan varsin uskaliaan puvun seitsemine huntuiheen hän tilasi hie-man myöhemmin kuululta ranskalaiselta *haute couturieriltä* Worthilta. Acktén Salome alkoi kypsyä esityskuntoon.

Kolossaalinen sensaatio Salomena Lontoossa

Acktén ensimmäinen Salome-esitys oli Leipzigi-gissä huhtikuussa 1907, ja heti sen perään hän vieraili Salomena Dresdenin oopperassa toukokuun alussa. Esitykset olivat valtava menestys niin oopperasalissa kuin lehdistövastaanotossakin, ja esiintymistarjouksia tuli enemmän kuin mihin Ackté pystyi tuolla hetkellä venymään. Tahtia haittasi erityisesti toinen raskaus: Acktén ja hänen puolisonsa Heikki Renvallin toinen lapsi, Mies (myöh. Reenkola), syntyi karkauspäivänä 1908. Mutta heti synnytyksen ja pikaisen lapsivuoteen jälkeen Ackté suuntasi eurooppalaisille esiintymislavoille viemisinään paitsi entiset loistoroolinsa (mm. Elsa, Elisabeth, Marguerite, Juliette) ennen kaikkea Salome. Vuosina 1909–1913 Ackté esitti Salomea vierailunäytännöissä useita kymmeniä kertoja mm. Kölnissä, Frankfurtissa, Amsterdamissa, Wiesbadenissa, Berliinissä, Münchenissä, Wienissä – ja Helsingissä.

Kolossaalinen sensaatio, uran huippukoh-ta sukeutui kuitenkin Lontoossa joulukuussa 1910, jolloin Ackté esitti Salomea yhdeksän kertaa Covent Gardenissa Thomas Beechamin johdolla, ja hän palasi vielä neljään esitykseen helmi-maaliskuussa 1913, kun tuotanto tehtiin uudelleen. Englannissa sensuurin aiemmin kieltämä *Salome*-ooppera oli jo sinänsä Tapaus. Acktéhen kohdistunut ennakkomainonta saattoi oopperayleisön suorastaan vimman valtaan. Suuri joukko ihmisiä jonotti jo päivällä varmistukseen istumapaikan oopperasalissa. Illalla syntyi Covent Gardenin tienoille hirmuinen liikenneuhka, kun automobiilit ja hevoskärryt tukkivat lähikadut aivan täysin. Mutta yleisö ei joutunut pettymään, eivät myöskään paikalle tulleet nimihenkilöt (jotka usein mainittiin nimeltä kritiikeissä). Esityksen jälkeen

Acktén osalle tulivat vimmatut suosionosoitukset, ja kukkia, sähkeitä, kirjeitä ja muita onnitelutervehdyksiä tulvi niin, että Ackté ei voinut enää vastata niihin kaikkiin.

Aino Ackté leikekokoelmassa onkin erityisen paksu pinkka juuri Lontoon *Salome*-esityksistä kirjoitettuja arvioita ja kuvia. Oheisessa *The Sketch* -lehden *Salome*-kollaasissa Ackté on asetettu keskiöön, ja tälle kannalle ryhmityivät myös arvostelijat, jotka ylistivät Acktén laulua, tanssia ja näyttelemistä, käytännössä ilman mainittavia soraääniä:

”Mme Aino Ackté saavutti voiton Salomena. Hän näytteli osan kissamaisella viehkeydellä, jossa oli samalla jotain kaameaa, tulkitsi roolihenkilönsä vaihtuvia tunnetiloja epätavallisella voimalla ja lauloi roolinmukaisesti hävyttömällä vokaalisella loistokkuudella”. (*Daily Graphic*, 9.12.1910.)

”Vaikka tämä tuskin onkaan mikään kohtelaisuus, Mme Ackté on häiriintyneen luonteen materiaallinen ruumiillistuma, joka ei tyydy vähempään kuin Profeetan päähän. Hän pyysy roolissa silloinkin kun hänellä ei ole muuta tehtävää kuin maata vatsallaan kivisellä penkillä, mikä on taitelijan tunnusmerkki. Hän on jo niin konserttiareenalla kuin näyttämölläkin osoittanut, että hänen versionsa [*Salomen*] loppukohtauksesta on vertaansa vailla voimassaan ja kliimaksissaan”. (*Evening Post*, 13.2.1913.)

Post festum

Salomen toinen esityssykli Lontoossa 1913 jäi Acktén viimeiseksi suureksi kansainväliseksi oopperamenestykseksi. Ensimmäinen maailmansota katkaisi monet vireillä olleet sopimuskaavailut. Sodan päätyttyä Ackté teki edelleen konserttikiertueita, mutta pääasiassa Pohjoismaissa ja tietenkin Suomessa. Tuon jälkeen hän

nousi Suomessa laulajana oopperanäyttämölle omilla Savonlinnan oopperajuhlillaan 1916 (*Faustin* Margueritena), Svenska teaternissa 1918 (*La Traviatan* Violetta), Kansallisteatterissa 1919 (Thais), Kotimaisen oopperassa 1920 (Toscana) ja vihoviimeisen kerran viimeisillä Savonlinnan oopperajuhlillaan 1930 (*Pohjalaisten* Liisana). Ackté keskittyikin yhä enemmän opettamaan ja ohjaamaan, ja lisäksi hän toimeenpani oopperaesityksiä. Aino Ackté ja Heikki Renvallin avioliitto päättyi eroon 1917, mutta kumpikin avioitui tahoillaan nopeasti uudelleen. Ackté meni naimisiin 1919 maaherra Bruno Jalanderin kanssa (1872–1966), ja puolison virallinen asema vilkastutti entisestään Acktén seurapiirilämää. Hänelle jäi aikaa kuitenkin tärkeinä pitämilleen asioille, oopperatoiminnan lisäksi myös kirjoittamiselle. Omaelämäkerrassaan Ackté nostaa Salomen uransa huippurooliksi ja summaa sen merkityksen seuraavasti:

”Olin tavattoman onnellinen. Debyyttini Pariisissa Margarethan [1897] osassa ja Salomeni Lontoossa [1910 ja 1913] olivat ulkonaisesti urani kaikkein huomattavimmat huiput. Margarethasta Salomeen on pitkä askel. Tunsin nyt saavuttaneeni täyden kypsyyden, en yksinomaan laulajattarena, vaan myöskin itsenäisesti luovana, draamallisena taiteilijattarena”. (A. Ackté, *Täiteeni taipaleelta*, 1935, 183). □

Kirjoittaja on esittävän säveltaiteen tutkimuksen professori Sibelius-Akatemiassa. Hän on mukana *Cantatrices Achté* -tutkimusprojektissa, jossa hän yhdessä Ulla-Britta Broman-Kanasen kanssa tutkii Achté-perheen laulajattaria.

Kolmas ulottuvuus

Pop-up-kirjojen tenhoa Kansalliskirjastossa

Robert A. Sabuda:
The Night before
Christmas.
New York 2002.

Pop-up- eli popukirjojen tenhon luositä avattaessa silmille ponnahtava ihme. Popukirjat kuuluvat elokirjoihin (livres animés). Muita ryhmään kuuluvia ovat mm. liuskakirjat, joissa lehtiliuskoja kääntelemällä syntyy huvittavia kuvayhdistelmiä sekä vetokirjat, joissa ulokkeesta nykäistäessä kuvassa näkyy liikettä. Kurkistuskirjoista on tyyppiesimerkkinä adventtikalenteri, reikäkirjoista vaikkapa Tove Janssonin *Hur gick det sen?* (1952). Moni elokirja on yhdistelmä.

Varhaiset elokirjat

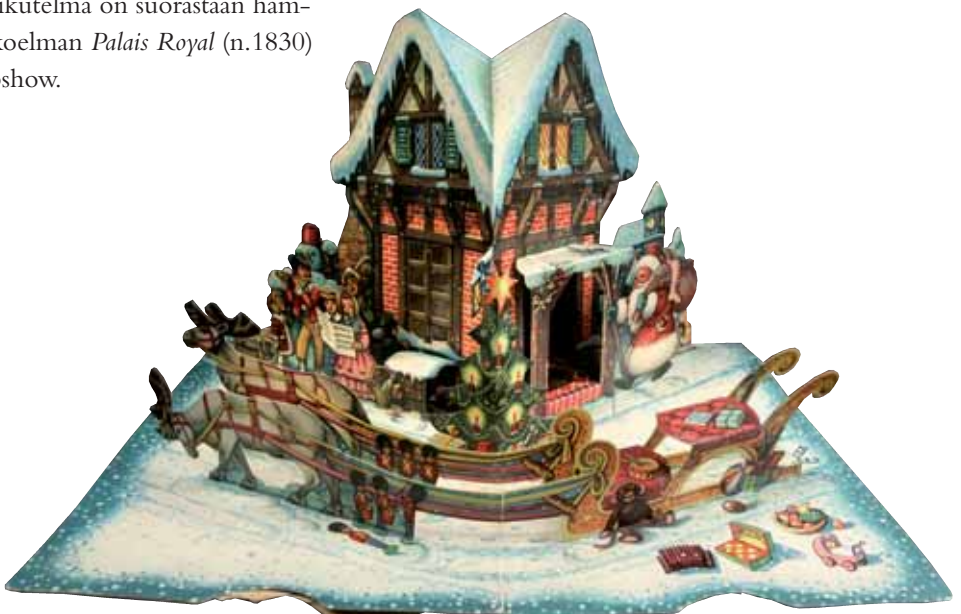
Ennen 1800-luvun puoliväliä ilmestyneitä elokirjoja on sangen vähän, vain ani harva niistä on säilynyt meidän päiviimme asti. ”Kolmas ulottuvuus” -näyttelyssä on esillä eräs popukirjojen edelläkävijä, Stancey Grimaldin *The toilet* vuodelta 1821. Kohde on Brummerianan rarieteetti. Kohokuvina on aamuaskareihin liittyviä esineitä, kuten saippua tai ”the late King’s eye water” -pullo.

Oman ryhmänsä muodostavat peepshow-kirjat. Kun tirkistää kannessa olevan pienen aukon läpi syvyysvaikutelma on suorastaan hämentävä. Lea-kokoelman *Palais Royal* (n.1830) on maisema-peepshow.

Vasta 1800-luvun loppupuolella alkoi elokirjoja ilmestyä, vieläpä yllättävän monia. Ann R. Montanaron *Pop-up and movable books* (1993) mainitsee peräti 162 nimekettä, vaikka monografia luettelee ainoastaan englanninkieliset. Harvoin 1800-luvun kohteita nykyään tapaa ja vielä harvemmin on varaa sellaisia hankkia. Englannissa elokirjoja julkaisivat etupäässä kustannusyhtiöt Dean & Son, Raphael Tuck & Sons sekä E. Nister, useimmiten ilman tekijämerkintää. Brummerianan parhaita ovat liuskakirja *Dean’s new book of dissolving views* (n.1860) sekä iki-ihana näyttämökirja *Peeps into fairyland* (n.1895).

Lothar Meggendorffer, elokirjojen isä

Saksalaista Lothar Meggendorfferia (1847–1925) voidaan täydellä syyllä pitää elokirjojen isänä ja mestarina. Hänen 1870-luvulla alkanut laaja ja lajissaan yhä ylittämätön tuotantonsa käsittää lähes kaikkia elokirjatyyppejä. Kaksikymmentäyksi käännettiin englanniksikin. Nykypäivinä miljonäärikeräilijät hamuavat kiihkeästi alkuperäisiä ”meggendorffereita”. Tekijän

Vojtech Kubasta:
Father Christmas.
Prague 1960's.

oikeussuojan päätyttyä on julkaistu nykylaitoksia, meilläkin ilmestyi vuonna 1979 *Nukkekot*.

Maailmansotien välinen aika

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen elokirjojen tuotanto romahti, Montanaron bibliografia ei tunne yhtäkään 1920-luvulta. Sitteen kiinnostus jälleen virisi, seuraavalla vuosikymmenellä ilmestyi jo satakunta nimekettä. Eräessä ”Kolmas ulottuvuus”-kohteessa, S.Louis Giraudin toimittaman *The Daily Express Childrens’s Annual 2:n* (n.1930) popukuvassa sirkuksen klovnin heittelee rekillä jättiläisiä, liikkeen saa aikaan rihmojen kiristyminen kirjaa avatessa. Konsti ei ollut uusi, näytteillä on *En badreas nøjen* (1891), jossa rihmat pulistavat purjeet ja kupertavat majakkatornin. 1930-luvulta on peräisin ensimmäinen Walt Disney-popukohde, *Mickey Mouse in ye olden days* (1934), vitriinissä on ranskannos samalta vuodelta. Lea-kokoelmassa on myös pari saksankielistä popukirjaa toista maailmansotaa edeltävältä ajalta.

Elokirja, pikemminkin lelu, on Akateemisen kirjakaupan 1920-luvulla tuottama saksalaisen Else Went-Viëtor’in nukkekotikirja, jolla leikitään istuttamalla irtonaisia pahvinukkeja ja -esineitä biedermeier-kulissien reikiin. Brummerianassa on sekä suomen- että ruotsinkielinen laitos, kumpikin tosin leikkien runtelema, Fennica-kokoelmasta ne tiettävästi puuttuvat.

Sotien jälkeinen aika ja Vojtech Kubasta.

Sodan jälkeinen kirjatulva toi ensimmäiset suomalaiset popukirjat, – vuosisadan alun anatomiakirjat ovat asia erikseen. Raul Roineen *Muurilan mummon kaali* (1949, myös ruotsiksi) sekä jokseenkin samoihin aikoihin julkaistut *Punahilkka-* ja *Prinsessa Ruusunen* -nousukirjat ovat näyttämökirjatyyppiä.

Kerrotaan, että edellä mainittu Mikki-Hiirikohde antoi alkusysäyksen tsekkiläiselle Vojtech Kubastalle (1914–1992). Hän aloitti 1957 uuden kauden popukirjojen historiassa. Kubasta-kirjoja on yli puolensataa. Ne levisivät laajalti saavuttaen suurta suosiota. Suomenkin lapsille ne tulivat tutuiksi 1960- ja 1970-luvulla lukuisina Tammen kustantamina klassikkosatuja mukaelmina ja *Tip+Top*-kirjoina. Pian myös Neuvostoliitossa ryhdyttiin tuottamaan samantyyppisiä. Eräs sikäläisistä tekijöistä on Lija Majorova, hänen kädenjälkensä on lapsenomaisen herttaista, silti visuaalisesti vaikuttavaa. Joitakin neuvostoliittolaisia popukirjoja tuotti Suomen markkinoille kustannusyhtiö SN-Kirjat.

Taitoa ja taidetta

Puolalaisen Jan Pienkowskiin nerokkaasta esikoiskirjasta *The haunted house* (1979) tuli heti suurmenestys. Se on herättänyt lapsissa kautta maailman suloista kauhunsekaista värinää, meillä nimellä *Kummitustalo*. Suosittu on ollut myös hänen toinen kirjansa *Robot*.

Popukirjoja on suunniteltu myös aikuisille. Kuuluisin on varmaan 1967 julkaistu *Andy Warhol’s Index*, tämä Lea-kokoelman kohde on näytteillä vitriinissä.

1900-luvun lopulta alkaen ovat pop-up-taiteen luojina kunnostautuneet etenkin Yhdysvalloissa työskentelevät Robert Sabuda ja David A.Carter. Heidän töitään ei tohtisi antaa lasten käsiin vaikka ne varmaan heitän huvittavat. Carterin luomukset ovat abstraktista taidetta, omiaan vaikka nykytaiteen museoon, tuovathan ne mieleen jopa Calderin mobiilit. Carter, designeri ja paperi-insinööri, ei salaa niksejään – toisin kuin taikurit yleensä – vaan esittelee niitä kymmenittäin kirjassaan *The elements of pop-up* (1999).

Ranskalainen UG (1958–) kätkeytyy salanimen taakse. Kummastakin näytteillä olevasta kohteesta puuttuvat kaikki julkaisutiedot, toi-

David. A. Carterin pop-up -kirjat edustavat abstraktia taidetta ja sopisivat vaikka nykytaiteen museoon.

sesta jopa nimeke. Sen sijaan ne on numeroitu, kuten UG:in muutkin popukirjat, painos on yleensä korkeintaan sata. Tässäkin suhteessa hänen teoksensa muistuttavat taideteoksia.

Pop-up elää loistokauttaan.

Nykyään popukirjoja julkaistaan niin Yhdysvalloissa, Ranskassa kuin Japanissakin, ja varmaan muuallakin. Viime vuosikymmeninä niitä on ilmaantunut kuin sieniä sateella. Kohota lähes kaikki vähänkin tunnetut kirjat *Pikku Prinssistä* *Kama Sutraan* on väännetty kolmiulotteisiksi, joskus taitavasti, mutta valitettavan usein pelkällä rutiinilla. Popukirjojen tuottaminen on ilmeisesti kannattavaa, mutta vain niin kauan kun on tarjolla halpaa, mutta silti huolellista työvoimaa näpertelemään niitä kokoon. Useimmat elokirjat on koottu Kiinassa, Kolumbiassa, Ecuadorissa tai Thaimaassa.

Suljettaessa popukirjaa ulostyöntyneet osat solahtavat kuin ihmeen kautta takaisin kansien

väliin, vetäytyvät kuin etana kuoreensa. Popukirjat kuten muutkin elokirjat tulisi mikäli mahdollista ostaa suoraan tuottajalta, antikvaarista hankitun kunto aiheuttaa lähes aina pettymyksen. Elokirjat vaurioituvat sangen herkästi, niinpä on ensiarvoisen tärkeää, että ne pyritään museoimaan uunituoreina. Kernaaimmin kukin kaksin kappalein, joista toista säilytetään koskemattomana. Näin taataan mahdollisuus nauttia niiden ihmeistä vielä tulevaisuudessakin.

Kansalliskirjastossa oleva Brummeriana-lastenkirjakokoelma käsittää noin 20 000 nimekettä. Pääosa näyttelyaineistosta on yksityisomistuksessa olevasta Lea-kokoelmasta. Popukirjojen tyyppinimet ovat kirjoittajien keksimiä ja vailla virallista vahvistusta. □

Pop-up-kirjojen näyttely Kansalliskirjastossa
2.12.2009–11.1.2010

Markku Pääkkönen

Kuninkaan sauvat

Mikä on 6 metriä korkea, 11 senttiä paksu, kierteinen ja ruskean ja lilan sävyjen kirjavoima?

Se on ”Damma” eli yksi taiteilija Markku Pääkkösen ”Kuninkaan sauvoista”, joita on kaikkiaan neljä Kansalliskirjaston portaikoissa. Taideteokset ovat olleet osana kirjaston arkkitehtoonista ilmettä ja interiööriä jo pari vuotta. Muut kuninkaat sauvat eli *Do*, *Diu* ja *Duna* ovat yli kolme metrisiä. Teokset ovat ensi kertaa olleet esillä Helsingin taidehallin ”Uteliias tie”-näyttelyssä 1989. Kaikki kuninkaan sauvat ovat osa *Miekat*, *Kilvet* ja *sauvat*

-teossarjaa. Materiaalina on akryyli, kangas, vaneri, teräs ja sementti.

Taidemaalari Markku Pääkkönen tunnetaan parhaiten vastavaloteoksistaan ja niiden arkkitehtuuriin liittyvistä sovelluksista, joista yhtenä esimerkkinä Kuopion Männistön Pyhän Johanneksen kirkon alttariteos *Välo*, *Armo*, *Lohdutus*. Kirkon on suunnitellut arkkitehti Juhana Leiviskä. Jyväskylän Alvar Aalto museon studiossa Pääkkösellä oli 2004 näyttely ”Läpinäky-

vä seinä”, josta julkaistiin kaunis englanninkielinen kirja *The Transparent Wall*, joka on Kansalliskirjaston kokoelmassa. Helsingin Arabianrannan uusien talojen portaikoissa voi tasanteiden seinissä nähdä Pääkkösen luomia lasiteoksia, joiden sävyt vaihtuvat valaistuksen ja teoksen monikerroksisuuden mukaan. Mutta Pääkkönen on kuten monet taiteilijat arvoitusten mies.

Missä Kuninkaan sauvat tehtiin ja millainen oli lyhyesti kuvattuna valmistusprosessi?

Tein Kuninkaan sauvat silloisessa ateljeessani, eli Antero Kareen autotallissa Vallilassa. Roudasin rautakaupasta teräsputkia, joihin kiinnitin puusta sahaamani profiilikappaleet tasaisin välein, sopivasti kiertäen kutakin. Profiileihin liimasin (kyseessä on todella aito liimarakenne, ei nauloja, ei ruuveja) leikkaamani vanerisuikaleet. Pakkeloin kulmat ja liimasin puuvillakangasta vanerin päälle. Pohjustin ja maalasin teokset akryyilivärein. Jalustat tein sementistä.

Miten Kuninkaan sauvat päätyivät Kansalliskirjastoon?

Ateljeeni Lallukassa on ihanteellinen, paitsi että meillä ei ole lainkaan varastotilaa. Halusin teokset pois jaloista pyörimästä johonkin turvalliseen sijoituspaikkaan. Tulin ajatelleeksi jotakin kirjastoa ja ensimmäinen kirjastonjohtaja jolta asiaa kysyin oli Kai Ekholm. Tehtiin deponointisopimus, niinpä teokset ovat Kansalliskirjastossa toistaiseksi. Minulla on tietysti toiveena että joku ne joskus ostaisi.

Miten määrittäisit taiteen olemuksen ja merkityksen ihmiselle?

Taide on vastapaino arjelle. Se antaa meille mahdollisuuden pohtia olemistamme ja olemustamme toisella tavalla. Teen itse nykyään melkein pelkästään teoksia jotka integroituvat arkkitehtuuriin. Tällä tavalla teokseni ovat ihmisten arjessa mukana jo syntyessään. Tähän liittyy myös Kuninkaan sauvojen deponointi Kansalliskirjastoon.

Onko taiteilijanura aina ollut itsestäänselvyys. Jos olisit valinnut toisin, niin mikä ammatti olisi kiinnostanut?

Olen aina ollut hieman poukkoileva kiinnostuksen- ja innostuksenkohteissani. Taiteilijan ura ei ollut itsestäänselvyys, ennemminkin ehkä ajauduin alalle. Olen aina ollut kiinnostunut myös kirjallisuudesta, tieteestä, politiikasta, arkkitehtuurista ja uskonnoista. En tosiaan osaa sanoa mikä ammatti olisi varsinaisesti kiinnostanut, jos en olisi ajautunut kuvataiteilijaksi, olisin varmasti vierinyt tai tanssahdellut kiinnostavien asioiden perässä johonkin toiseen suuntaan uteliaisuuteni vetämänä.

Eräänä innoittajanas on evoluutiobiologi Richard Dawkins, joka on luonut ”kulttuurigeneetiikan” meemi -käsitteen. Miten tämä näkyy töissäsi?

En ole varma näkykö kiinnostukseni meemeihin tai muihin luonnon- tai uskontotieteellisiin uteliaisuuden kohteisiin varsinaisesti mitenkään teoksissani, ainakaan suoraan ja yksi yhteen. Mutta kiinnostuksen kohteeni tuovat kyllä mausteita ja värinöitä uusiin teoksiini, varsinkin kun olen kääntymässä modernistisesta taideihanteesta (muoto on oma sisältönsä) nykytaiteen keinojen

käyttäjäksi (tarina on olemassa). Tällä hetkellä olen erityisesti kiinnostunut 'mitä on?' ja 'miltä se tuntuu?' -teemoista. Ja meemit, erilaiset uskomukset ja tarinat ovat osa tätä prosessia.

*Richard Dawkins on Wikipedian mukaan tunnettu ateisti, sinä puolestasi olet luonut taidetta kirkkoihin ja käyttänyt niiden nimeämiseen mm. kirkolle niin tunnusomaista armo-
käsitettä. On kirkko sinulle muutakin kuin vaikuttava julkinen tila teoksillesi?*

Niihin aikoihin kun tein kirkkoteoksiani minussa oli ehkä jäljellä hitunen agnostikko.

Nyt sekin hitunen on palanut ration roviolla tuhkaksi ja lennellyt taivaan tuuliin. Olen siis ateisti. Totesin vastikään liityttyäni vapaaajattelijoihin, että joutuisin varmasti kieltäytymään, jos minua pyydetäisiin tekemään uusi alttariteos johonkin kirkkoon. En toki kadu tekemiäni teoksia, nehan olivat huikeita innoituksen ja innostuksen tuotoksia, tosin ei uskonnollisessa vaan taiteellisessa mielessä. Maalatessani kesällä 90-luvun alussa Männistön kirkon seinämaalausta huterilla telineillä kattoikkunoiden tasolla yli kymmenen metrin korkeudessa, auringon paahthaessa ja hien virratessa ajattelin, että tämän lähemmäksi jumalaa en varmasti pääse ikinä – sadut satuina. Eli vastauksena kysymykseen: ne kirkot joissa teoksiani on, ovat vain vaikuttavia tiloja teoksilleni, tiloja joissa olen päässyt toteuttamaan silloista ajatustani – teoksen pitää olla niin kietoutunut arkkitehtuuriin, että katsoja ei voi erottaa mihin arkkitehtuuri loppuu ja mistä taide alkaa.

Jos saisit toteuttaa taiteilijana jonkin ”unelmateoksen”, eikä kustannus- ym. esteitä olisi, niin millainen se olisi?

Tekisin vuorovaikutteisen teoksen ”Tunteiden maailmankartta”. Se olisi iso valoteos julkisella paikalla ja sen sisältöön voisi vaikuttaa kuka tahansa, missä tahansa ja milloin tahansa.

Rentoutuuko taiteilija ”vapaa-aikanaanakin” taiteen parissa, vai miten?

Minä rentoudun tätä nykyä etupäässä perheen parissa ja lukemalla. Olen ottanut etäisyyttä taiteen parissa rentoutumiseen, se kun tuppaa kääntymään duuniksi niin helposti. Toisaalta työni on sellaista

että mikä tahansa tuppaa kääntymään duuniksi. Otin muutama vuosi sitten huvikseni kuvan lomamatkalla Espanjassa oliiviöljystä kiehumassa kattilassa – se oli minusta ovelan näköistä. Kuva jäi vaivaamaan minua ja löysi lopulta tunnistamattomaksi muokattuna tiensä Mannerheimintielle VVO-konsernin uuden toimitalon sisääntuloaulan päätyseinän taideteokseen, osaksi koko talon käsittävää triptyykkiä, jonka aihe on ensimmäinen uintiretkeni.

Missä kirjastoissa käyt ja mitä siellä luet tai mahdollisesti lainaat?

Netistä on minulle tullut kirjaston korvike ja käyn hyvin harvoin kirjastoissa. Töölön kirjasto on lähin, eli silloin kun käytän kirjastoa, käyn siellä. Nykyään melkein poikkeuksetta ostan kirjan jonka haluan lukea. Luen hitaasti ja ajatellen, minulla saattaa olla kolmekin kirjaa yhtä aikaa 'työn alla'. Kirjastosta saatan lainata dekkareita jotka ahmaisen sitten nopeasti ja yritän kovasti muistaa palauttaa... □

Pihalta kadonnut monttu

Montuksi nimetty rakennus kirjaston pihalla.
Tämä huomaamaton rakennus sijaitsi siellä
vuodesta 1954 vuoteen 1998.

Tässä artikkelissa kerrotaan hieman minkälaisia kuvia löytyy Kansalliskirjaston virka-arkiston kuvakoelmasta. Kokoelmaa ei käsitellä mitenkään kattavasti eikä puututa digitaalisiin kuviin ollenkaan, joihin on siirrytty 1990-luvulta lähtien.

Valmistuessaan Helsingin Yliopiston kirjasto oli uuden ns. Empire-keskustan olennainen osa ja pysyi vuosisadan loppuun asti yhtenä kaupungin keskeisimmistä rakennuksista ja merkittävänä maamerkinä, joka kuvattiin matkaoppaissa ja Helsinkiä kuvaavissa painokuvasarjoissa. Valokuvan yleistyessä valokuvasarjat korvasivat painokuvat ja kuvien määrä kirjoissa ja esitteissä kasvoi. Postikortin kulta-aikana 1900-luvun alussa kirjastosta julkaistiin postikortteja, mutta se ei selvästikään enää ollut kasvaneen kaupungin ykkösnähtävyyksiä. Lähes kaikki kuvat ovat kuitenkin samasta suunnasta, myös Rotundan valmistumisen jälkeen. Sisäkuviakin on, mutta ne ovat lähes kaikki samanlaisia yleiskuvia pääsaleista. Voisi sanoa että lähes kaikki sota-aikaa edeltävät kuvat ovat monumentaalikuvia, kirjastorakennusta, eivät kirjastoa esittäviä. Toiminnan ja henkilökunnan kuvaaminen on jäänyt vähiin ja ne harvat kuvat, joita on, ovat yksityishenkilöiden pienten jokamiehen kameroiden yleistymisen jälkeen omaksi huvikseen nappaamia.

Mielenkiintoisena poikkeuksena ja esimerkkinä järjestelmällisestä kuvallisesta doku-

Paul Nyberg (1889-1968) vuonna 1916. Tästä kuvasta rajattiin kasvokuva teokseen *Carpelan- Tudeer: Helsingin Yliopisto, opettajat ja virkamiehet*. Kirjastonhoitaja Nyberg oli Helsingin Yliopiston kirjaston palveluksessa vuosina 1914–1957.

mentoinnista on Taideteollisen korkeakoulun projekti vuodelta 1978. Opiskelijaryhmä kuvasi Severi Parkon ja Jorma Purasen johdolla kirjaston vanhoja huonekaluja. Sadoissa kuvissa huonekalujen ohella kuviin tallentui myös arkea työhuoneista, ja myös yleiskuvia ja henkilökuvia otettiin. Näin laajan aineiston avulla voi rekonstruoida melko hyvän kuvan kirjaston arjesta 30 vuotta sitten.

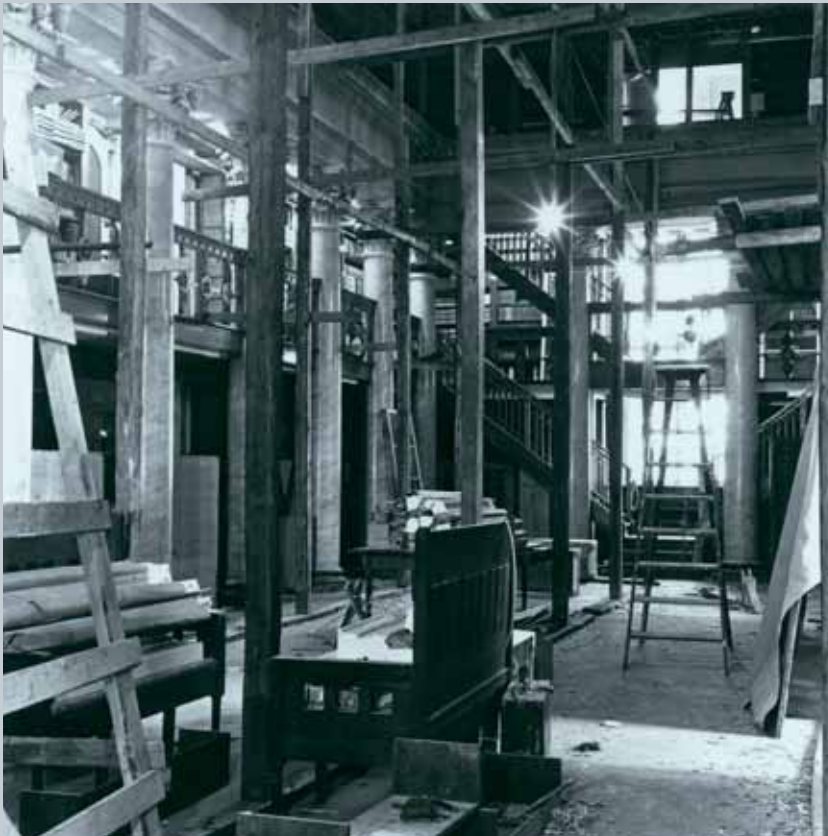
Tor Carpelan ja Lauri O.Th. Tudeer (myöhempi ylikirjastonhoitaja) julkaisivat vuonna 1925 teoksen *Helsingin Yliopisto, opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828*. Tässä huolellisesti työste-

tyssä matrikkelissa esitellään Yliopiston ja näin ollen myös Yliopiston kirjaston virkamiehet. Henkilöistä julkaistiin myös pienet kuvat artikkelien yhteydessä. Tätä teosta varten siis kerättiin virkamiesten kuvia, ja näistä monet ovat päätyneet virka-arkistoon. Kuvat ovat yleensä ajalle tyyppillisiä carte de visite -tyyppisiä kuvia, joita ajan valokuvaamot tekivät, ja osa näistä saattaa olla varta vasten tätä teosta varten kuvattuja. Arkistosta löytyy myös kirjaan päätyneiden pienten osakuvien painovetoksia. Myös muista virkamiehistä ja muustakin henkilökunnasta löytyy valokuvia. Osa näistä on valokuvamuotokuvia, osa työhuoneissa tai työtehtävissä otettuja, ja lisäksi on monia kuvia läksäisistä. Ja on myös kuvia eläkkeellä olleista kirjastolaisista, kun he ovat käyneet kirjastossa.

Mitään varsinaista järjestelmällisyyttä ei henkilökuvistakaan löydy, ja usein kuvien tai

Pertti Viljasen tilannekuva työmiehistä ylikirjastonhoitajan huoneessa.

1950-luvun suuri remontti päärakennuksessa.
Kuva: Pertti Viljanen.

kuvasarjojen kuvausajankohta ja muut tiedot ovat puutteellisia. Tyypillistä on myös se että itsestään selviä asioita ei ole kuviin merkitty, esimerkiksi missä henkilön työhuone on sijainnut tai missä yksikössä hän on työskennellyt. Työhuonekuvia on jonkin verran, mutta kuvia palvelutilanteista hyvin vähän eikä muista työtilanteista juuri ollenkaan.

Sodat ovat poikkeustiloja ja johtavat kirjastojen kohdalla arvokkaiden aineistojen evakointeihin. Toisen maailmansodan jälkeen on kuvia siitä, kun palautettuja kirjalaatikoita hinataan Rotundassa köysillä ylempiin kerroksiin. Tilanahtaus oli sodan jälkeen suuri ja silloin turvauduttiin valokuvaan. Otettiin ”propagandakuvia”, joilla kirjaston tilanahtautta korostetaan. Kaikkein sotkuisimmat paikat kuvattiin, myös kellareissa ja varastotiloissa. Ja temppu toimi: 1950-luvulla kirjasto sai uusia tiloja vastavalmistuneen Porthanian kellarista, ja yhdyskäytävää varten kirjaston pihalle rakennettiin uusi rakennus. Myös päärakennus ja Rotunda peruskorjattiin ja uudistettiin. Siis kirjaston historiassa hyvin merkittävä vaihe. Kirjaston pihalle rakennettu rakennus, jota kutsuttiin montuksi, purettiin 1998. Se on malliesimerkki näkyvästä kohteesta, pihalla sijaitseva mitätön rakennus, suurimmaksi osaksi maan alla, eikä se näy kun päärakennuksen julkisivuja kuvataan.

Onneksi rakennuksesta otettiin kuvasarja silloin kun se rakennettiin. Remontin valmistuttua uusi, entistä ehompi päärakennus tietenkin kuvattiin ja esiteltiin monissa julkaisuissa, mutta onneksemme henkilökunnasta löytyi valokuvausta harrastava kirjastoapulainen Pertti Viljanen, joka kuvasi päärakennusta myös remontin kuluessa. Hän kuvasi myös muuten 1950- ja 1960-luvulla, niin henkilökuntaa kuin pikkujoulujakin ja löytyypä hänen ottamistaan sadoista kuvista myös kuvia Porthanian kellarista, joka oli näkymätön mutta merkittävä osa kirjastoa 1950-luvulta vuosituhanen taitteeseen.

Pikkujouluista on kuvia muutenkin samoin kuin muista juhlatilaisuuksista, mutta näinhän se kaikkialla yleensä on, poikkeavia tapahtumia kuvataan, mutta näennäisesti samanlaisena pysyvä arki jää kuvaamatta, vaikka sekin koko ajan hiljalleen muuttuu. Näin myös Kansalliskirjaston virka-arkiston kuvakokoelmasta toivoisi löytyvän enemmän kuvia kirjaston arjesta eri aikoina.

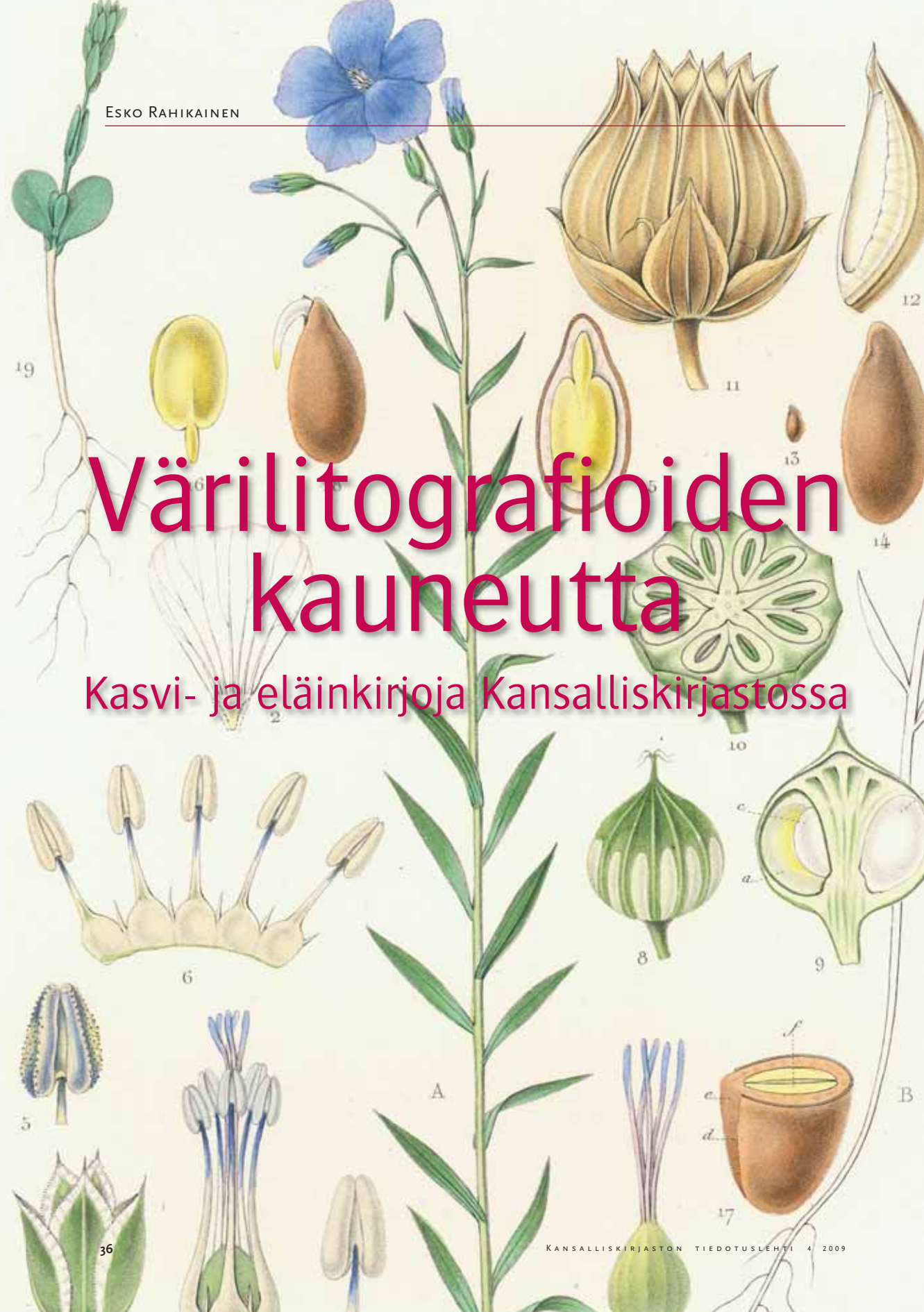
Kyseinen kuvakokoelma ei ole kovin suuri, eikä sitä ole missään vaiheessa järjestelmällisesti kerätty tai tutkittu, mutta sieltä löytyy monia kiinnostavia kuvia, jotka kertovat menneistä hetkistä jatkuvasti muuttuvassa kirjastossamme. □

Kirjoittaja on projektityöntekijä, joka on tutustunut kirjaston historiallisiin kuviin.

”Monttu” oli välivarastorakennus, joka rakennettiin Farmasian laitoksen (nyk. Fabiania) ja Rotundan väliin (valmistui 1954). Perimätiedon mukaan nimi tuli montusta, joka paikalle räjäytettiin ennen rakennuksen tekemistä ja se jäi käyttöön tarkoittamaan lähinnä ylimmässä kerroksessa sijainnutta pakkaamoja ja vahtimestareiden tilaa. Rakennuksella ei ollut virallista nimeä ja ”monttu”-nimitys esiintyy jopa ylikirjastonhoitaja J. Vallinkosken artikkelissa teoksessa *Bibliotheca renovata* vuonna 1957. Rakennus oli pääosin maan alla sijainnut varastorakennus, josta oli käytävä Porthanian kellarissa olleisiin kirjaston varastokerroksiin ja Rotundan kellareihin. Tämä maanalainen varastokokonaisuus, kuten myös Rotundan kellarien uudenaikaistaminen ja hissien asennus liittyivät arkkitehti Aarne Ervin johdolla tehtyihin laajoihin uudistustöihin. Silloin asennettiin myös putkiposti Rotundan uudelta asiakastiskiltä varastoihin. Maanalaiset varastot olivat ratkaisu jo pitkään jatkuneisiin tilaongelmiin. Jo 1930-luvulla oli järjestetty arkkitehtikilpailu kirjaston laajennusosasta.

Värlitografioiden kauneutta

Kasvi- ja eläinkirjoja Kansalliskirjastossa

Kansalliskirjaston ulkomaisen kokoelman nimi Humanistinen kokoelma johtaa myös harhaan, sillä se käsittää myös merkittävän määrän luonnontieteellistä ja vaikkapa lääketieteellistä kirjallisuutta. Helsingin yliopiston kirjastona kokoelmiin hankittiin yliopiston eritiedekuntien edustamista aihepiireistä kirjallisuutta, jota merkittävät lahjoitukset vielä täydensivät.

Yksistään kasvi ja eläintieteellistä ulkomaista kirjallisuutta on signumeilla 110.I.1–122.VII.17 lähes 200 metriä. Jonkinlaisen käsityksen kokoelman luonteesta saa poimimalla hyllystä järjestyksessä ensimmäisen kasvitiedettä edustavan viisiosaisen teoksen: Nicolai Joseph Jacquin, *Collectanea ad bota-*

nicam, chemiam et historiam naturalem vuosilta 1786–1796. Tosin paikalla oli vain lappu, josta selvisi että kirja oli siirretty rariteettien, harvinaisuuksien joukkoon. Viimeisenä kasvitieteen osaston kirjana oli Christian Scharmer *In der*

Erfahrung gegründete Gedancken über die Conservation Der Alter und Anlegung Neuer Holtzungen in einer Unterredung verfasst, saksalaisen lyhyesti otsikoituna. Painopaikkana Franckfurt und Leipzig 1748.

Näistä saisi käsityksen, että kokoelmassa on vain ikivanhoja teoksia, mutta ei suinkaan – Suurin osa teoksista on 1800 ja 1900 luvuilta.

Eläintieteen kokoelman aloittaa (117.II.1-9) yhdeksänosainen perhosia esittelevä ranskankielinen Pietarissa 1884

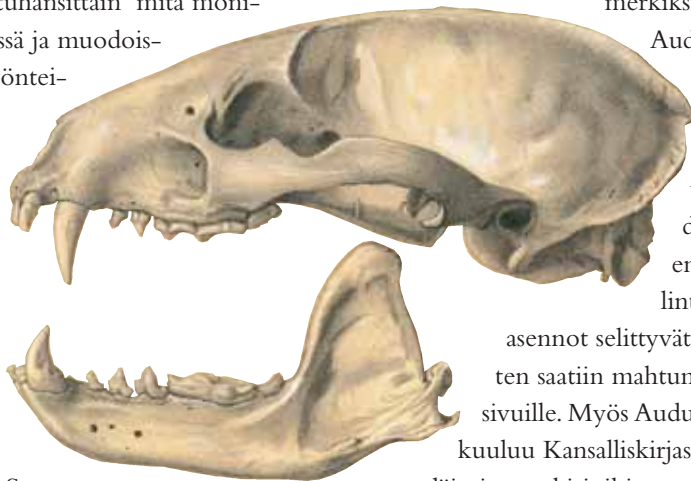
julkaistu N. M. Romanoff, *Mémoires sur les lépidoptères*, jonka joka osassa on liitteenä hienoja värilitografioita perhosista ja niiden toukista. Kuvat ovat tieteellisesti ansiokkaita myös vuonna 2009. Joku laji kenties on vaihtanut tieteellistä nimeä, joku taantunut, joku kenties kadonnutkin, mutta yhtä kaikki – entomologin aarteita yhä tänään. Kovakuoriaisia, kaksisiipisiä kuten sääskiä ja kärpäsiä ja muita luonnon ihmeellisyyksiä on tuhansittain mitä moninaisimmissa väreissä ja muodoissa. Kontrastina hyönteisille eläintieteen osaston kaksi viimeistä kirjaa, valtamerilintujen tunnistamisopas: W. B. Alexander *Birds of the Ocean. A Handbook for Voyagers*. London 1928, ja viimeisenä J. B. S. Haldan & Julian Huxley *Animal biology*. Oxford 1929. Näitä seuraavat paleontologiaa käsittelevät kirjat, joissa eläimillä on vankka osuutensa.

Ennen 1800-lukua kasvi- ja eläinkirjat väritettiin käsin, kunnes Aloys Senefelder kehitti kivipainannon ja aikanaan myös värilitografian. Vaikka mainitun lähes 200 metrisen teosjonon joukossa oli mahdollisuus tutustua vain hajanäytteisiin, sisälsivät ne usein tavattoman taidokkaita värilitografioita aina jäkälistä putkilokasveihin ihanine kukkineen tai toinen toistaan ihmeellisimmistä kotiloista (68-osainen *Conchylien Cabinet!*) lintuihin, liito-oraviin ja kissapetoihin. Eräs 22-osainen kaloja kuvaava teossarja oli kuitenkin niin huima taidonnäyte

väripainamisen historiassa, ettei kuvia edes yritetty skannerin avulla siirtää Kansalliskirjasto-lehden sivuille. Kyseessä on Georges Cuvier, *Histoire naturelle des poissons*. Paris 1828–1849. Siinä esiteltyjen kalojen suomujen välke ja sävyt jättävät varjoon suomalaisten von Wright-veljesten kalakirjat. Toki veljesten lintukuvastot ovat tunnetusti taidonnäytteitä, ja sen minkä isokokoiset linnut dramatiikassa häviävät esi-

merkiksi John James Audubonin lintukuville, ne ehkä höyhenpeitteen hienoudessa voittavat. Audubonin monien pitkäkaulaisten lintujen erikoiset asennot selittyvät sillä, että ne siten saatiin mahtumaan lintukirjan sivuille. Myös Audubonin teoksia kuuluu Kansalliskirjaston kokoelman eläintieteen kirjoihin.

Kansalliskirjaston (Helsingin yliopiston kirjaston) kasvi- ja eläintieteen loistoteoksia värilitografioineen on runsaasti myös ulkomaisessa folio-kokoelmassa. Muille mantereille ja valtamerien saarille 1800-luvun alkuvuosikymmeninä suuntautuneet tutkimusmatkat tuottivat valtiollisten intressien kannalta tärkeiden saavutusten ohessa myös tieteen kannalta merkittäviä eläin- ja kasvitieteellisiä kuvastoja teksteineen. Näistä saa kirjaston asiakas käsityksen selaamalla kupolisalissa olevaa vanhaa Kuvateosten luetteloa. Teokset ovat tilattavissa Erikoisaineistojen saliin, jolloin tässä kiitettyjen värilitografioiden hienous saa kaiketi ihailijoita lisää! □

Viereisen sivun sininen kaunotar on magrovemonarkki, teoksessa M. Jules Dumont D'Urville: *Voyage de la corvette L'Astrolabe*. Paris 1833. Perhoset ja kovakuoriaiset ovat käsin väritettyjä, lintu, lepakko ja mäyrän kallo litografioita.

Litografia

ja piirtimen journalismi

Pariisilainen kivipaino 1890-luvulta.

Litografia eli kivipaino on laakapainomenetelmä, jossa kiven tasaiseen pintaan piirretty kuva tai teksti siirretään painokoneella paperille. Prahaissyntyinen kirjailija ja kirjanpainaja Aloys Senefelder keksi menetelmän vuonna 1798. Kun huokoiselle kalkkikivelle piirretään kuva rasvapitoisella liidulla tai tušilla ja kivi sen jälkeen kostutetaan vedellä, rasvainen painoväri saadaan tarttumaan vain kiven pinnassa olevaan piirrokseen, mikä painettaessa jäljentyy paperiin. Menetelmä pohjautuu siis viime kädessä veden ja rasvan toisiaan hylkivään vaikutukseen.

Kivipaino otettiin 1800-luvun alkupuolella laajasti käyttöön tietokirjojen kuvaliitteiden, taidelijennösten sekä julisteiden ja karikatyyrien painotöissä. Samoin liike-elämän pienpainatteiden (osakekirjat, vekselit, setelit) valmistuksessa litografinen tekniikka osoitti hyödyllisyytensä. Painomenetelmän nopeus leimasi kivipiirrosten taiteellista ilmaisuja. Tunnetussa *Uuden ajan kulttuurihistoriassaan* Egon Friedell luonnehti, kuinka kivipiirroksissa oli ”alusta alkaen jotain improvisoitua, tuossa tuokiassa kyhättyä, dialogimaista, litterääristä ja samalla ajankohtaisuutensa ja halpuutensa vuoksi jotakin demokraattista; se oli piirtimen journalistiikkaa ja ilmaisi aikansa nopean, kärkevän, materialistisen hengen yhtä täy-

”Ranskalaiset – säästääkää kaasua”, ”Olen rohkea sotakana, syön vähän, munin paljon”. Pariisilaisten koululaisten piirustuksiin pohjautuvia julisteita, joissa kansalaisia kannustetaan säästäväisyyteen arkipäivän hyödykkeiden käytössä ensimmäisen maailmansodan aikana. Värilitografiat kuuluvat ranskalaisten julisteiden kokoelmaan, jonka Ranskan suurlähettiläs Maurice de Coppet lahjoitti kirjastolle 1920-luvulla.

dellisesti kuin puupiirros uskonpuhdistusajan ja kuparipiirros rokokoon hengen”.

Kivipiirrokselle on ominaista, että sen avulla taiteilijan oli helppo toistaa siveltimensä tai liitunsa tunnusomainen persoonallinen jälki. Aluksi painettuja mustavalkoisia kivipiirroksia jouduttiin värittämään käsin maalaamalla, mutta jo 1830-luvulla opittiin valmistamaan myös monivärisiä kivipiirroksia. Hienoimpiin painotuotteisiin saatettiin käyttää jopa pariakymmentä kivilaattaa kuvan eri värisävyjen aikaansaamiseksi. Kuten muissakin painotekniikoissa myös litografian alalla ryhdyttiin vuosisadan jälkipuolella yhä enemmän soveltamaan erilaisia valokuvaukseen pohjautuvia menetelmiä (fotolitografia) ja kehitettiin käyttöön nopeat kivipainokoneet.

1800-luvun keskiaikaille mennessä matkakirjojen sekä kasvi-, eläin- ja maisemaplanssi-teosten litografisista kuvasarjoista tuli kasvavan porvarillisen taideyleisön kulutustavaraa: *Skandinaviska fiskar, Vyer af Helsingfors, Pittoresk reserour från Stockholm till Neapel, Voyage autour du monde*

jne – tyypillisiä esimerkkejä kirjallisuudesta, joiden kuvituksen pittoreski todentuntu ihastutti myös suomalaisia lukijoita.

1900-luvun vaihteen lähestyessä kivipiirroksina painetuista julisteista oli tullut katujen julkista taidetta. Varsinkin ranskalaiset julistetaitelijat, kuuluisimpana Henri Toulouse-Lautrec, kehittivät litografisen ilmaisun huippuunsa yhdistämällä *artnouveau*-tyylin litteän ornamenttiikan japanilaisesta puupiirrostaiteesta saamiinsa vaikutteisiin. Selkeine ääriviivoineen ja väripintoineen, iskevine varjoineen ja vapaasti muotoiltuine kirjaintyypeineen julisteet sopivat niin tavaroiden kuin erilaisten tilaisuuksien ja tapahtumien mainostamiseen. Ensimmäisen maailmansodan aikana ne otettiin kaikkialla Euroopassa myös sotapropagandan palvelukseen. Pitkälle 1900-lukua kivipainotekniikkaa käytettiin suurikokoisten värikkäiden painatteiden kuten mainosplakaattien ja opetustaulujen valmistamisessa. Nykyisin perinteinen litografia on jäänyt yksinomaan taidegraafikan käyttöön.

Radziwillien kirjasto ja arkisto

Radziwillien ruhtinassuvun arkisto ja Nieswiezin palatsin kirjasto on hyväksytty Unescon maailman kulttuuriperintörekisteriin 31. heinäkuuta 2009.

Helsingin yliopiston kirjasto (nykyinen Kansalliskirjasto) sai vuonna 1829, osana Pietarin tiedeakatemian kirjalahjoitusta, yli 1 200 nidettä, jotka olivat kuuluneet puolalaisliettualaisen Radziwillien ruhtinassuvun Nieswiezin palatsin kirjastoon.

Aloitteen Radziwillien kirjaston ja arkiston saamiseksi Unescon *Maailman kulttuuriperintörekisteriin* teki Valko-Venäjän kansalliskirjasto. Hankkeen koordinointi uskottiin Valko-Venäjän sähköisten aineistojen tutkimuskeskukselle (Belarusian Research Centre for Electronic Records), joka kokosi

Radziwillien extlibris.

tiedot Radziwillien eri puolille hajonneesta kulttuuriperinnöstä. Tämänhetkisten tietojen mukaan 600 vuoden aikana koottu Radziwillien kirjallinen kulttuuriperintö on jakaantunut kymmenen eri instituution kesken: 1) Puolan historiallinen keskusarkisto Varsovassa (AGAD), 2) Valko-Venäjän historiallinen kansallisarkisto Minskissä, 3) Liettuan historiallinen valtionarkisto Vilnassa, 4) Ukrainan valtion historiallinen keskusarkisto Kieivissä, 5) Valko-Venäjän kansallisen tiedeakatemian tieteellinen pääkirjasto Minskissä, 6) Valko-Venäjän kansalliskirjasto Minskissä, 7) Valko-Venäjän presidentiaalinen kirjasto (Presidential Library of the Republic of Belarus) Minskissä, 8) Venäjän tiedeakatemia kirjasto Pietarissa, 9) Moskovan valtionyliopiston tieteellinen kirjasto ja 10) Suomen Kansalliskirjasto Helsingissä.

Radziwillien arkistokokoelman kerääminen alkoi jo 1400-luvulla. Kirjastoa alettiin koota järjestelmällisesti 1570-luvulla suvun pääresidenssiin Nieswiezin palatsiin. Puolan ensimmäisessä jaossa 1772 Nieswiezin palatsin kirjasto siirrettiin Katariina II:n määräyksestä Pietariin ja sijoitettiin Tiedeakatemian kirjastoon. Pietarissa Radziwillien kokoelma sijoitettiin muista Tiedeakatemian kirjaston kokoelmista erilliseksi, aiheenmukaisesti järjestetyksi kokonaisuudeksi.

Helsinkiin Radziwillien kirjoja tuli 1829 Pietarin tiedeakatemian lahjoituksen mukana. Turun palon tuhojen korvaamiseksi Pietarin tiedeakatemia oli päättänyt jo 1827, heti palon jälkeen, lahjoittaa Helsingin yliopistolle kirjastonsa kaksoiskappaleet sekä kaiken oikeustieteellisen ja teologisen kirjallisuutensa. Lahjoituksen mukana saatiin myös Radziwillien kokoelman oikeustieteellinen ja teologinen kirjallisuus. Pietarissa laaditun luettelon mukaan Radziwilleille kuuluneita kirjoja lähetettiin Helsinkiin 1 247 nidettä. Radziwillien kirjat erottuvat helposti Kansalliskirjaston (ent. Helsingin yliopiston kirjasto) kokoelmassa, sillä niihin on lähes poikkeuksetta liitetty Radziwillien vaakunaexlibris. Nimiösivulla on usein myös jonkun suvun jäsenen monogrammi tai kirjoitus ”Inscriptus Catalogo Bibliothecae arcis Nesviziensis”. Tällä hetkellä Radziwilleille kuuluneita kirjoja on Kansalliskirjastossa tunnistettu vajaat 900 nidettä, suuri osa tästä aiheistosta sisältyy luetteloon:

Collections donated by the Academy of Sciences of St Petersburg to the Alexander University of Finland in 1829 : an annotated catalogue / compiled by Sirkka Havu and Irina Lebedeva. Helsinki University Library, 1997 (Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja; 61.) □

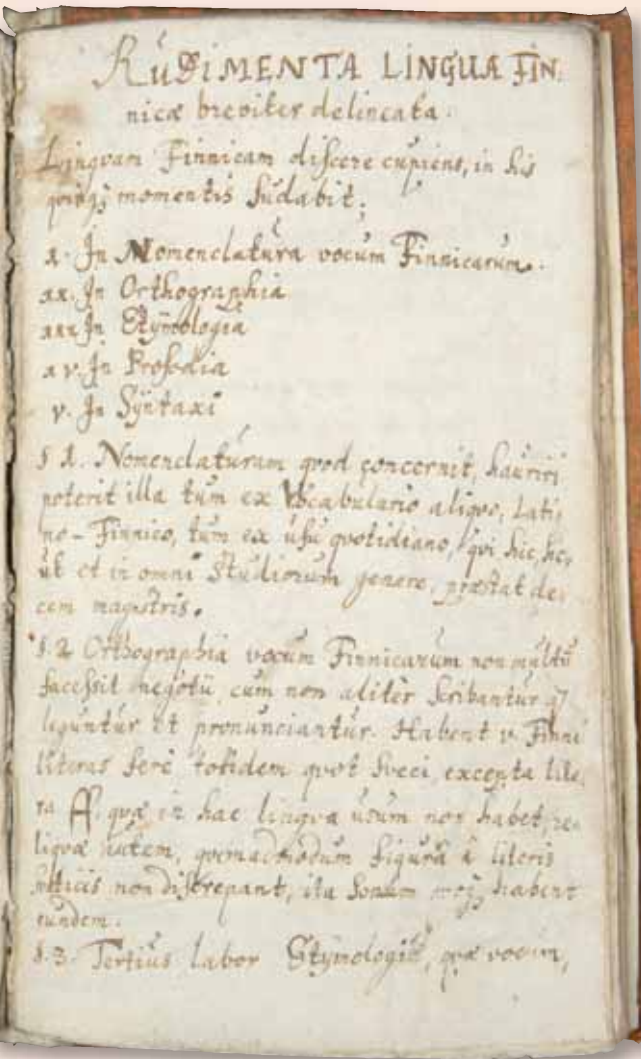
Miksi toimituksen tietokone ei käynistynyt

”Mä vaihdoin USB-piuhan toiseen porttiin. Sit se rupes nuuskii sitä ja sit ajuri feilas. Kun kone ei käynistyny, nii ilmeisesti se piuha vaikutti Biossiin.”

Iivari Leppälä

Suomen kielen vanhin kielioppi

Kansalliskirjasto on saanut käsikirjoituskokoelmaansa ainutlaatuisen lisäyksen, kun sille vastikään luovutettiin säilytettyä suomen kielen vanhimmaksi arvioitu kielioppi, *Rudimenta linguae finnicae breviter delineata*.

Vanhan kirjallisuuden keräilijä, toimitusjohtaja Ilkka Paatero osti 25-sivuisen käsikirjoituksen kirja-kauppias Andrew Erikssonilta. Tämä oli hankkinut sen Sothebyn huutokauppakamarista Lontoosta.

Kielioppi oli sidottu Eskil Petraeuksen suomen kieliopin (1649) ja Laurentius Petrin *Ajan-Tiedon* (vuoden 1671 laitos) väliin. Kumpikin näistä vanhoista Turku-painatteista on itsessään äärimmäisen harvinainen. Petraeuksen kielioppia on Suomessa tiedossa vain kolme kappaletta, ja Laurentius Petrin runomittaan kirjoitetusta piispainkronikasta, joka on ensimmäinen suomenkielinen historiateos, on Kansalliskirjastossa vain kopio.

Ilkka Paatero pyysi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta alustavaa arviota latinankielisen, kaunokirjoituksella laaditun käsikirjoituksen iästä ja alkuperästä.

Paperi ja kirjoituksen käsiala on nyt ajoitettu 1600-luvun puoliväliin. Esitys voi hyvinkin olla kopio varhemmasta käsikirjoituksesta, mutta sen yhteyksiä muihin suomalaisiin 1600-luvun teksteihin tutkitaan edelleen. Pidettiin myös mahdollisena, että Rudimenta saattaisi olla ulvilalaisen Olaus Sundergelteuksen ja raumalaisen Johannes Jussoilan 1500-luvun lopun kielioppihanke, josta on mainintoja kirjallisuudessa.

Tekstiin sisältyvien murteellisuuksien perusteella esityksen laatija on saattanut olla kotoisin Rauman–Uudenkaupungin alueelta.

Tutkimuksen kohteena on myös Rudimentan latina, sen suhde latinankieliseen kielioppitraditioon sekä sen monet kieliopilliset erikoisuudet. □

Ks. myös Kotikielen Seuran aikakauslehti Virittäjä 1/2009, <http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/verkkolehti/index.html>

Kirja kerrallaan -kustantamo julkaisee kymmenvuotisjuhlavuotensa kunniaksi Kansalliskirjaston kanssa kootun näköispainoskokoelman. Kokoelma sisältää mielenkiintoisia ja suurelle yleisölle osin tuntemattomiakin teoksia. Ensimmäisenä julkaistiin 23.11. Joel Lehtosen *Punainen mylly* (1913), jonka eläkkeellä oleva kustannusjohtaja Matti Suurpää arvioi.

Suurpää painotti baudelairelaista vaikutusta Lehtosen tematiikkaan ja Lehtosen elämän pettymys-sävyä ja sosiaalista tietoisuutta; köyhyys on yhteiskunnallinen ongelma ja hän

kelpo veljiesi kanssa kohottamaan sen punaisen lipun, joka kerran yksinään kohoaa.” Suurpää ihmetytti, mikä ihmeen punainen lippu – Lehtonenhan oli tunnetusti anti-sosialisti – kunnes selvisi, että Lehtonen olikin viitannut 1800-luvun lopun ranskalaisiin anarkisti-intellektuelleihin, jotka käyttivät tunnusmerkinään punaisia liivejä. Punainen lippu olikin viittaus heidän asusteisiinsa.

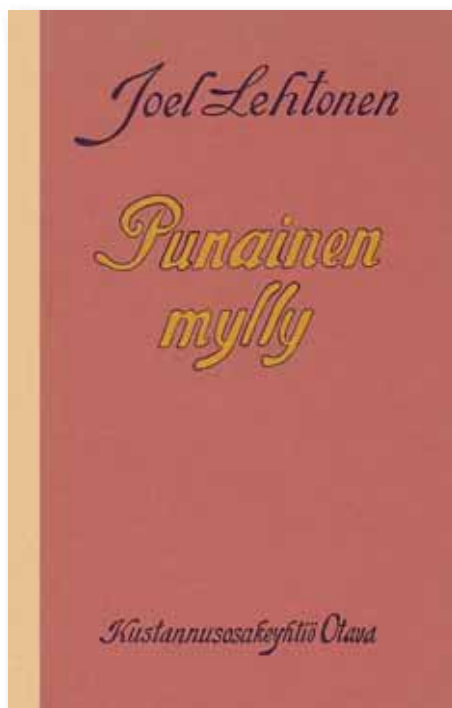
Asiantuntija-apua ovat antaneet Kansalliskirjaston kirjastonhoitajat valitsemalla yli 900 000 nimekkeen joukosta kiinnostavia, ja osin vaikeasti löydettäviä teoksia. Teokset

Tämän kirjan haluan lukea

POIMINTOJA KANSALLISKIRJASTON KOKOELMISTA

pilkkaa mammonaa. Suurpää näki Punaisessa myllyssä jopa linkolalaista tematiikkaa; ihmisiä on liikaa, mikä aiheuttaa olemisen ahdistusta. Suurpää osoitti myös yhteyksiä Lehtosen ja aikansa ranskalaisten taidemaalarien välillä – tuon ajan fauvismi ja nouseva kubisimi heijastuvat Punaisessa myllyssä.

Yksi kohta kirjassa hämmästytti Suurpäää. Kirjan loppuilla Lehtonen kirjoittaa: ”Pieni Suomi, sinä pyhään metsien poika, olet kerran valmis suurten

edustivat niin laadukasta kotimaista kaunokirjallisuutta, yhteiskunnallista kirjallisuutta kuin lastenkirjoja ja aapisiakin. Näistä ehdotuksista *Kirja kerrallaan* on valinnut *Tämän kirjan haluan lukea* -sarjan teokset. □

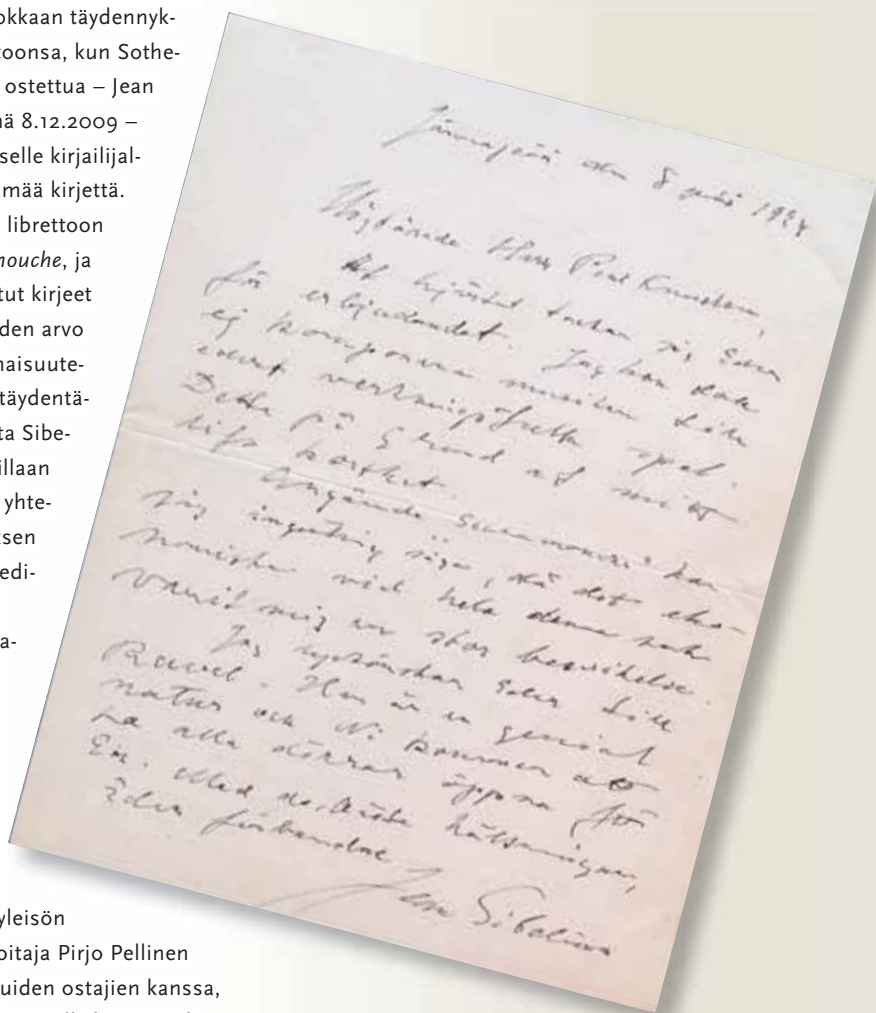
MARJA-LIISA LAINE

Tulevina kuukausina on luvassa lisää *Tämän kirjan haluan lukea* -hetkiä.

Sibeliuksen kirjeitä huutokaupasta

Kansalliskirjasto sai arvokkaan täydennyksen käsikirjoitusaineistoonsa, kun Sothebyn huutokaupasta saatiin ostettua – Jean Sibeliuksen syntymäpäivänä 8.12.2009 – neljä Sibeliuksen tanskalaiselle kirjailijalle Poul Knudsenille lähettämää kirjettä. Sibelius sävelsi Knudsenin librettoon balettipantomiihin *Scaramouche*, ja vuosina 1913–1922 kirjoitetut kirjeet koskevat tätä teosta. Kirjeiden arvo on suuri paitsi kansallisomaisuutena, myös yhtenä palasena täydentämässä mosaiikkikuvaa, jota Sibeliuksen tuotannosta parhaillaan kootaan Kansalliskirjaston yhteydessä toimivassa Sibeliuksen teosten kriittisen kokonaisedition toimituksessa. Kansallisaineiston ”kotiuttamiseksi” saatiin arvokasta apua Suomen suurlähetystöltä Lontoossa, joka otti tehtäväkseen huutokaupan hoitamisen paikan päällä Sothebyllä. Kirjeet herättivät suurta kiinnostusta huutokauppaleisön piirissä, ja kulttuuriasianhoitaja Pirjo Pellinen sai kilpailla jonkin aikaa muiden ostajien kanssa, ennen kuin kilpailu ratkesi Kansalliskirjaston hyväksi. Kulttuuriteon taustalla on Kansalliskirjaston kulttuuriperintörahastoon kuuluvan Anu Karessuon rahasto, jonka tuella kirjeet saatiin hankittua.

Osallistu Sinäkin kulttuuriperinnön pelastamiseen:
<http://www.rahasto.kansalliskirjasto.fi/>

Sothebyn huutokaupasta 2007 ostettu Sibeliuksen kirje Poul Knudsenille.

Tiinan triviati

1. Aleksanteri Suuri valloitti Theban kaupungin (myös *Teeba*, muinaiskreikaksi Θῆβαι eli *Thēbai*) vuonna 335 eKr. Tradition mukaan ainoastaan runoilija Pindaroksen talo säilytettiin, kun kaupunki tuhottiin valloituksessa.
2. Kuningas Arthurin kuuluisan pyöreän pöydän ympärille mahtui yhtä aikaa sataviisikymmentä ritaria.
3. Rembrandt on maalannut ainakin 100 omakuvaa.
4. Jonathan Swiftin kirjassa *Gulliverin Matkat*, ihmiset voittivat itselleen hienoja virkoja, jos osasivat kävellä nuoralla.
5. Benjamin Franklin piirsi ensimmäisen pilapiirroksen, jonka amerikkalainen sanomalehti on julkaissut. Franklin piirsi kuvan paloittelusta käärmeestä, jonka jokainen erillinen pala kuvasi yhtä sen aikaisista Amerikan alueen siirtomaista. Piirroksen alla luki ”yhdisty tai kuole”. Piirros julkaistiin 9. toukokuuta 1754 *Pennsylvania Gazette* -sanomalehdessä.
6. Ensimmäisessä novellissa, joka ilmestyi 1886, Arthur Conan Doyle luoma kuuluisa salapoliisi Sherlock Holmes oli nimeltään Sherringford ja hänen apulaisensa Ormond Sacker, josta pian tuli Thomas Watson.
7. James Bond-kirjojen kirjoittaja Ian Fleming on kirjoittanut myös lastenkirjaclassikon nimeltä *Chitty Chitty Bang Bang*, joka kertoo lentävästä ihmeautosta. Se on alun perin julkaistu englanniksi vuonna 1964. Siitä on tehty myös samanniminen elokuva vuonna 1968. *Chitty Chitty Bang Bang* on julkaistu myös suomeksi vuonna 1968 (Gummerus) ja uudelleen vuonna 2003 (Art House).
8. Kun Amerikan Kustantajien Yhdistys esitteli julkaisujaan Moskovan Kirjamessuilla 1985, näytteillä oli mm. Jane Fondan treenikirja (*Workout Book*), sekä Sears, Roebuck and Companyn (suuren amerikkalaisen tavaratalon kuvasto). Molemmat julkaisut varastettiin näyttelypöydältä.
9. Eräs maailman tunnetuimmista tieteiskirjallisuuden (science fiction) palkinnoista on nimeltään Hugo Award. Nimensä palkinto on saanut tieteiskirjallisuuden isän, Hugo Gernsbackin mukaan.
10. Kirjailija Alex Haley, joka kenties parhaiten tunnettu romaanistaan *Juuret* (*Roots*, ilm. 1976) on myös kirjoittanut Malcom X:n muistelmat.

Grandville: Scènes de la vie privée publique des animaux. Paris 1842.

Kaukolainoja kirjallisuudesta

Yksinkertaisesti ei saa olla niin että mitä tahansa voi tapahtua. Täytyy olla olemassa järjestys jota ei voi loukata. Kirjoittajista tulee maailman tuomioistuimen todistajia.

Olof Lagercrantz

Lukemisen ja kirjoittamisen taidosta

Minä pelkään yhteiskunnan suunnitelmia, joissa yksinomaan ajatellaan tuottoa ja joiden hyväksi uhraataan ihmisiä aivan niin kuin kihvelillä heitetään hiiliä höyrykoneeseen.

Axel Hambraeus

Uddarbon pappi

He näyttävät olevan syvästi kiintyneitä toisiinsa ja kiintymys, esiintyipä se missä muodossa hyvänsä, on seikka, jonka suhteen en koskaan tule kyynilliseksi.

George Sava

Kirurgi elämän ovella

Sinussa voi piillä jotain kallista, josta et ehkä koko elämässäsi teidä.

Maria Jotuni

Rauha ei ole sodan vastakohta. Se on hengen voimakkuuden synnyttämä hyve.

Baruch Spinoza

Jälleen huomaamme miten tärkeitä on kuunnella; tällä kertaa niitä, joiden kanssa saatamme olla täysin eri mieltä.

Richard Holloway

Katse kaukaisuuteen

Tuska on tuskaa ja kipu kipua kaikilla elollisilla. Kennelläkään ei ole oikeutta määritellä tuskan arvojäjestystä.

Pirjo Räsänen

Iltalehti 14.11.2005

Ihminen, joka ei pahuutta pelkäisi eikä hyvyyttä häpeäisi, eikä notkistaisi niskaansa enempää rikkaan edessä kuin ylpistyisi köyhänsä seurassa.

Ville Paakonmaa

Taivas kuvastuu veteen

Onnistuessaan taideteos tiivistää jotain olennaista ainutlaatuisella, koskettavalla tavalla. Monilla tällaisen enkelin kosketuksen tarjoaa musiikki.

Sami Pirkola

Duodecim 2007:123

Vaikkeudet tulevat, mutta ne eivät kestä ikuisesti. Tulette näkemään, että ne menevät ohi samalla tavalla kuin vesi virtaa sillan alitse.

Sri Saradamani Devi

Kaukolainat lainasi Esko Rahikainen

KANSALLISKIRJASTON GALLERIASSA

12.11.2009 – 10.4.2010

Paratiisista katsoen.

Tähtitaivaan karttojen historiaa.

Kansainvälinen tähtitieteen vuosi 2009.

Näyttelyn suunnittelu:

professori Tapio Markkanen

Näyttelykirja: Tapio Markkanen,

Paratiisista katsoen. Tähtitaivaan

karttojen historiaa, kustantaja:

Ursa 2009.

KAHVILASSA

2.12.2009 – 11.1.2010 saakka

Kolmas ulottuvuus

Pop-up-kirjoja, jouluisia ja muitakin teoksia

Brummerianasta ja Lea-kokoelmasta.

Näyttelyn suunnittelu:

professori Markus Brummer-Korvenkontio.

Pohjoinen tähtitaivas Cellariuksen Harmonia macrocosmicassa. Karttaympyrän keskipisteenä on eläinradan pohjoisnapa, joka sijaitsee Lohikäärmeen tähtikuviossa. Siitä alaoikeaan erottuu Iso karhu, josta tunnistaa Otavan. Otavan puolestaan huomaa peilikuvakseen, joka kertoo että taivasta katsotaankin ulkopuolelta. Sama näkyy eläinradan merkkien järjestyksestä kartan oikeassa laidassa, ylhäältä alapäin Skorpioni, Vaaka, Neitsyt, Jaloperura ja Krapu sekä siitä vasempaan Kaksoiset ja Härkä.

15.1.– 6.3.2010

Vuoden Puupäähattu

Vuoden 2010 Puupäähattu-palkitun

sarjakuvataiteilijan näyttely.

Näyttely järjestetään yhteis-

työssä Suomen sarjakuva-

seuran kanssa.

Näkymä Pop-up -kirjojen paratiisiin.

Wildsmith, Brian: *Le livre animé de la création:*

Les Livres du Dragon d'Or, 1996.

ROTUNDASSA

15.10.2009 – 27.2.2010

Unohdettu Armas Launis (1884–1959)

*Säveltäjä, kirjailija, tutkija, opettaja
– 125 vuotta syntymästä.*

Yhteistyössä
Armas Launis
-seuran kanssa.
Näyttelyn
suunnittelu:
tutkija He-
lena Tyrväi-
nen, professori
Heikki Laiti-
nen ja tutkija
Petri Tuovinen.

KIERTONÄYTTELYT

Kotimaana musiikki.

Fredrik Pacius 200 vuotta.

Tekstit: suomi ja ruotsi.

Suomi kautta aikojen.

Merkkivuosi 1809 -kiertonäyttely.

Suomalaisten tarina kuvin ja sanoin.

Tekstit: suomi ja ruotsi.

Suomea rajan takana 1918–1944.

Suomenkielistä neuvostokirjallisuutta

Kansalliskirjaston kokoelmista.

Tekstit: suomi ja venäjä.

Lisätietoa: www.kansalliskirjasto.fi

Paratiisista katsoen. Tähtitaivaan karttojen historiaa. Näyttelyn avajaiset Kansalliskirjastossa 11.11.2009. Näytteen suunnittelija professori Tapio Markkanen piti eloisan ja asiantuntevan katsauksen astronomian historiaan.

VERKKONÄYTTELYT

Nuolenpäistä aakkosiin.

Ammi ja Toivo.

Multimediateos Alma ja Toivo Kuulan elämästä

Kiehtova kirja.

Kirjahistoriallinen verkkoteos.

Tiedenäisiä

www.kansalliskirjasto.fi

Näyttelyt avoinna: ma-pe 9–20, la 9–16

Näyttelyihin vapaa pääsy.

Lisätietoja näyttelyistä ja tapahtumista:

Kulttuurikoordinaattori Inkeri Pitkäranta,

puh. (09) 191 22738

inkeri.pitkaranta@helsinki.fi

Kiertonäyttelyiden tilaukset ja näyttelyiden opasvaraukset:

Sisko Vuorikari,

puh. (09) 191 22671, sisko.vuorikari@helsinki.fi

Näyttelyiden ryhmäopastukset 40 euroa,

koululaisryhmät 20 euroa.

KANSALLISKIRJASTO

Unioninkatu 36, 00170 Helsinki

www.kansalliskirjasto.fi

KUVA VEIKKO SOMERPURO

Paratiisista katsoen -näyttelyn vieraita tutustumassa tähtitieteen historiaan. Helsingin yliopiston tähtitornin universaalikone (1823), jolla mitattiin taivaankappaleiden sijainteja taivaalla. Newman. Lontoo. Tähtitieteen laitos.

KIRJA-MATIN PÄIVÄ

Kirjallisuustapahtuma
Seinäjoen Ylistarossa 27.3.2010

Ohjelmassa mm. kirjallisuustapahtumia, keräilynäyttelyjä, kirjajumppia.
Tarkemmat ohjelma- ja paikkatiedot: www.kirjamatti.net
Tapahtuman vastaavana järjestäjänä on Ylistaro Seura ry.

"Matti Pohdon jalka takana Suomen kirjallisuuteen, on Matti Pohdon äänne palauti!"

Kirja-Matin päivä

Turun palossa 1827 tuhoutuneen fennica-kirjallisuuden pää-
osin kokosi uudelleen legendaarinen Matti Pohto, jonka kun-
niaksi järjestetään 27.3.2010 Ylistaron Kirmaus-hallissa ja
Kirja-Matin koululla kirjallisuustapahtuma Kirja-Matin päivä.
Tapahtumasta toivotaan toistuvaa vuotuista kirjanystävien
tapaamistilaisuutta. www.kirjamatti.net

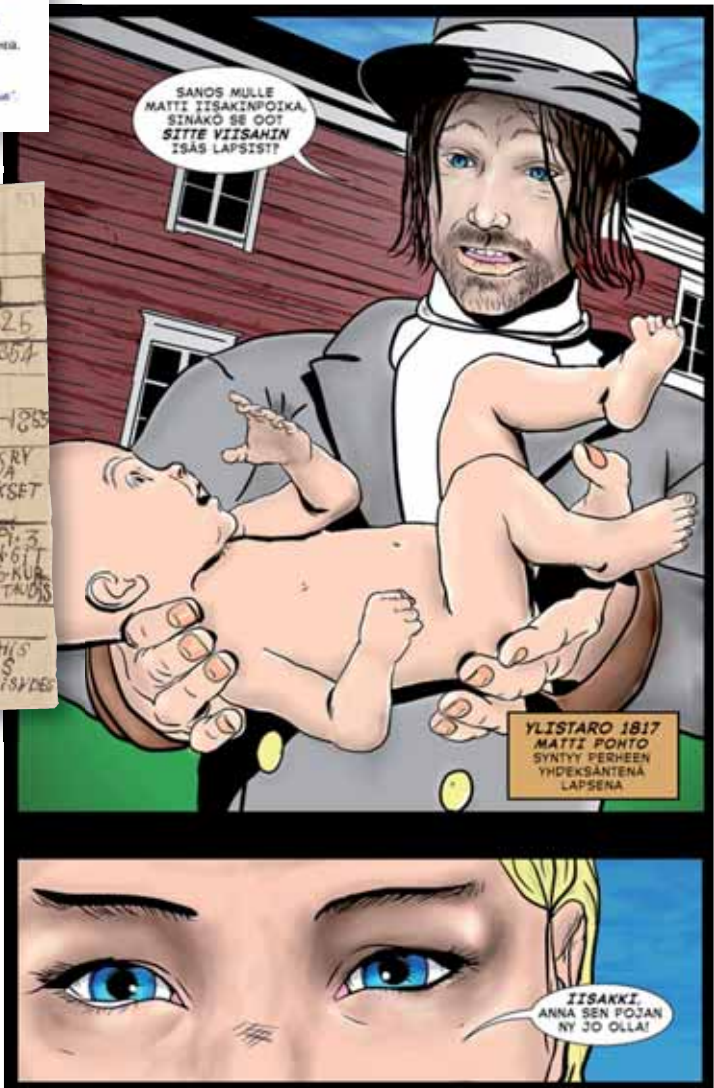
Steve Siltanen New Yorkista on Matti Pohdon sukulainen ja kävi
Kansalliskirjasto-lehden toimittajaa tapaamassa. Tekeillä on
sarjakuva, runoelma ja elämäkerta Matti Pohdosta.

Matti Pohdon omakätinen luettelo
hänen sitomista kirjoista.

Matti Poh-
don sitoma
Ericius Erici
Sorolaisen
"Postilla",
joka on
painettu
Tukholmassa
1621.

MATTI POHTO GRAPHIC NOVEL – ALL ART BY S. T. SILTANEN.

Hollannin Kansalliskirjaston edustajia, Bas Savenije, Paul Doorenbosch, Johan Stapel ja Elco van Stavernen sekä Marc van den Berg Amsterdamin yliopiston kirjastosta olivat 11.12. tutustumassa suomalaisen kirjastoinfrastruktuuriin ja Kansalliskirjastoon, jonka Fabianian kokoushuoneesta toimitus kävi ottamassa kuvan. Kokousta isännöi ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm ja johtaja Kristiina Hormia-Poutanen. Kirjaston edustajien lisäksi vieraat kuuluivat opetusministeriön ja valtiovarainministeriön edustajien puheenvuorot.

Yhdysvaltain asevoimien Euroopan joukkojen varakomentajan puoliso Mrs Roslyn Gallagher, Mrs Sue Cimicata, Suomessa toimivan sotilas-asiamiehen puoliso Mrs Kable Rizzo sekä Suomen suurlähettilään Bruce Oreckin puoliso Cody Oreck vierailivat 9.10. Kansalliskirjastossa, jonka kirja-arteita esitteli Reenpää-huoneessa Anna-Maija Pietilä-Ventelä.

Kansalliskirjasto kouluttaa työntekijöitään. Tutkimuskirjaston kehittämispäivä Siuntion hyvinvointikeskuksessa 2.11.2009. Anne-Maria Mölläri selostaa työtovereilleen ryhmätyön tuloksia.

KUVA KARTTIMONEN

Kansalliskirjasto ja Tuomiokirkko edustavat Senaatintorin rakennustaidetta kauneimmillaan.